

BATON BREUČKI – PREDAJA I KAZNA

PRILOZI ANTIČKOJ HISTORIJI SJEVEROISTOČNE BOSNE

U PRVOJ GODINI DANA OD IZBIJANJA VELIKOG ilirskog ustanka, ustanici su postigli značajne uspjehe, kako na vojnom, tako i na političkom planu. To se osobito ogledalo u uspostavi saveza panonskih i dinarskih naroda pod vodstvom dvojice Batona, Dezitijatskog i Breučkog. Međutim, u zimu 7/8. god. n. e. započela je razgradnja tkiva otpora Velikog ilirskog ustanka 6.–9. god. n. e. Stalni surovi pritisak Rimljana na ustaničko područje, sustavna razaranja i pustošenja, posebno polja, te sprečavanje obrade zemlje uopće, kao i odvlačenje sa zemlje u borbe velikog broja muškaraca, doveli su do pojave gladi koja je zavladała ustaničkim područjem. Izazivanje gladi unutar ustaničkih redova bilo je i, vjerovatno, jedan od osnovnih ciljeva strategije pustošenja i iznurivanja glavnog rimskog vojskovođe Tiberija, budućeg cara. Rimska zapovjedništva su tako nastojala da u okviru pokreta svojih trupa izvrše što je moguće veće razaranje logističke podrške ustanika i onemogućavaju primarno snabdijevanje ustanika–i to ne samo ratnika. Jedna godina u kojoj se ne bi obnovile zalihe za zimu, stvorila bi ustaničkim redovima tešku i složenu situaciju, čak i u dubokoj pozadini. Katastrofalan efekt na stočni fond imalo bi zanemarivanje izvođenja stoke na sezonske pašnjake u toku jedne godine, odnosno sabijanje stoke u izbjegličke refugije, a veći dio ustaničkog područja je direktno zavisio od stočarstva kao primarne gospodarske grane. U ustaničkim uporištima, u kojima su se nalazili i brojni zbjegovi sa okolnog

područja, skupljeni resursi bi se samo trošili, a ne i obnovljali. Glad je počela odnositi svoje žrtve, te je postala jedan od najvećih unutarnjih neprijatelja ustaničkom pokretu. Da bi se moglo prehraniti, stanovništvo je počelo koristiti korijenje i bilje.¹ Tome stanju su još više doprinisili i sve veći gubici ljudi, kao i blokada preostalog ustaničkog pojasa od strane protu-ustaničkih snaga.

Kao pratilac rata i gladi, javljaju se gotovo uvijek i epidemije, te je, sudeći po Dionu (odnosno njegovom vrelu), početkom 8. god. n. e., ustaničko područje bilo zahvaćeno i bolešću.² Ustanički način borbe

1 *Cass.Dio LV, 33, 1*

2 Po M. Suiću (1991-1992, 56) "U dilemi da nastave borbu i izgube zemljišta, koja su obrađivali, (Breuci op. a.) izabrali su kapitulaciju, koja je breučkog Batona stajala glave". Osnovna razlika između breučko-panonskih ustanika i onih pod zapovjedništvom Batona Dezitijatskog, po ovome autoru, ležala je u njihovom gospodarstvu, odnosno u činjenici da su Breuci bili poglavito zemljoradnički narod, a snage pod zapovjedništvom Batona Dezitijatskog većinom bile pastirske zajednice sa svim onim karakteristikama, vrijednosnim i moralnim osobinama koje pastiri/čobani kao takvi imaju. Te bi razlike onda uvjetovale i različito ponašanje dva ustanička temeljna segmenta u vezi sa ratom i o ratu. Međutim, držimo da je ovakva konstatacija relativna, jer razina kulturnog razvitka, npr. Dezitijata i Breuka, nije bila radikalno različita, ona je u osnovnim crtama i načelima bila dosta slična. Naravno, razumljivo je da je stočarstvo prednjačilo u dinarskom pojasu, ali njegov utjecaj nije

na većem dijelu bojišnice i prostora preko kojeg su prolazile protu-ustaničke ofenzivne akcije, a koji se zasnivao na utvrđenim pozicijama (uglavnom gradinska naselja sa podgrađem) – u koje bi se sklanjalo okolno stanovništvo – samo je pospješivao širenje bolesti. Zbjegovi su, ustvari, bili najbolji poligoni za razvoj bolesti, a vjerojatno su i pojedina naselja na borbenim poprištima već do početka 8. god. n. e., bila i razorena, posebno možda za vrijeme Germanikove ofenzive na mezejskom području.

Iako je sa početkom 8. god. n. e. stanje na ustaničkoj strani bojišnice postajalo sve teže, ustanici nisu pokazivali namjeru za izmirenje sa rimskom državom, jer su, prema Dionu, bili spriječeni od onih koji nisu imali nade da će biti pošteđeni od Rimljana.³ Spomenuti podatak bi mogao sugerirati da su se već sa početkom 8. god. n. e. u ustaničkim redovima počele javljati defetističke tendencije, koje nisu mogle doći do izražaja zbog otpora i izrazitog prvenstva onih najodlučnijih i najtvrdokornijih elemenata ustaničkog pokreta. Ovaj dio ustaničkog pokreta bi predstavljali, sudeći po kasnijem nizu događaja, u prvom redu Baton Dezitijanski i njegovo neposredno okruženje i uopće dijelovi dinarskog segmenta ustanka – pogotovu oni elementi iz

bio zanemarljiv ni u panonskom bazenu, isto kao što je u pitomijim područjima dinarskog pojasa, (kao što je udolina gornjeg toka rijeke Bosne) bila prisutna i zemljoradnja.

3 Cass. Dio LV, 33, 1-2; Pošto se odlučio za kontaktiranje zapovjednika u Sisciji, Skenobard je vjerojatno pripadao onim domorodačkim narodima i zajednicama koji su gravitirali ovom gradu i na jednom širem potezu npr. Kolapijanima, Segešćanima ili nekim panonskim zajednicama u Posavlju i zapadnim dijelovima današnje Slavonije, a možda i Japodima Pounja. Pošto se Skenobard obraća Maniju Eniju koji se tada nalazi u Sisciji, a ne Tiberiju, to bi značilo da se ovaj potonji nalazio na jednom od svojih pohoda po ustaničkom području, koji se odvijao u drugom pravcu u odnosu na mjesto gdje se nalazio Skenobard.

dublje unutrašnjosti, koja je bila uglavnom pošteđena neprijateljskih pokreta i napada onog tipa kakvog su doživljavali sjeverozapad i panonski bazen.

Protivljenje predaji ili bilo kakvom sporazumu sa naznakama poraza je, prirodno, bilo veće na onim prostorima koji još uvijek nisu osjetili one prave razaračke pokrete desetina tisuća protivničkih vojnika. Ako je i bilo gladi, ona je zbog relativne očuvanosti stočnog fonda, ali i zaliha zemljoradničkih i drugih proizvoda u unutrašnjosti, bila i manja nego u panonskom bazenu i sjeverozapadnom području, oblastima koje su već prilično propatile. Naravno i vojne snage naroda iz unutrašnjosti su učestvovala u intenzivnim borbama na sjeverozapadu i panonskom bazenu, i same su trpile gubitke, ali sigurno ne tolike kao oni narodi koji su se nalazili samim svojim položajem na prvim borbenim linijama. Defetistički duh, kolebljivost prema daljem otporu i želja za sporazumnim prekidom neprijateljstava počeli su se javljati upravo na područjima koja su bile poligon stalnih uništavanja i borbi, velikih ljudskih i materijalnih gubitaka – a to su bili panonski bazen i sjeverozapadno bojište, uključujući i onu “sivu zonu” u relativnoj blizini Siscije koja se naknadno priključila ustanku.⁴ Ipak i u ovim oblastima, i pored nesumnjive pojave takvih tendencija, još uvijek je bila snažna i suprotna struja: u vodstvima panonskog segmenta ustanka, među lokalnim prvacima, pa i stanovništvom uopće, još je bilo onih koji su se zalagali za nastavak otpora. To slikovito pokazuju primjeri breučkog vođe Pinesa, zatim protivljenje pojedinih utvrda i zajednica izdaji Batona Breučkog, ponovno dizanje na ustanak nakon prodora dinarskih jedinica itd.

Dionovu tvrdnju da ustanici ne traže izmirenje, jer su se pojedinci plašili za svoju sudbinu, potrebno je ipak malo relativizirati. Iako je sasvim normalno očekivati

4 Cass. Dio LV, 34, 4-7

da se oni koji su smatrali da su u očima Rimljana bili najkompromitiraniji za učešće u ustanka – bili u dilemi za svoju sudbinu ako dođe do predaje Rimljanima, ipak niz detalja može opovrgnuti da je to bio jedini razlog da se ustanak produži i početkom 8. god. n. e. i da ne dođe do sporazuma sa rimskim zapovjedništvom. Ukazat ćemo samo na neke od njih:

- ♦ Onaj koji sklapa sporazum sa Rimljanima je bio Baton Breučki, jedan od dvojice vrhovnih predvodnika ustanka, koji bi se sigurno iz svoga hijerarhijskog položaja u strukturi ustanka najviše morao plašiti za svoju sudbinu;

- ♦ Baton Dezitijatski je kasnije, prilikom predaje, ponudio svoju žrtvu radi poštete svojih suboraca, iako je sam predstavljao personifikaciju cijelog ustanka i iako je njegovo ime, kao najvažnijeg ustaničkog vođe, bilo poznato i u tadašnjoj široj rimskoj javnosti (o čemu svjedoči poznati Strabonov podatak o Dezitijatima “čiji je vođa Baton”);

- ♦ Uprkos svemu tome, Baton je, nakon zarobljavanja, bio pošteđen i osiguran mu je dobar tretman.

Bolje je, stoga, razloge upornosti u održanju oružanog otpora tražiti ne u nekom strahu od odmazde, nego u upornosti i još uvijek, i pored svih nedaća i gubitaka, prisutnom uvjerenju u uspjeh ustaničkog pokreta, te odanosti zacrtanim ciljevima dobrog dijela ustanika, pa i većeg dijela vodstva što simboliziraju ličnosti Batona Dezitijatskog i Pinesa.

Pošto je naše konkretno znanje o ratnim zbivanjima u prvoj polovici 8. god. n. e. prilično siromašno, ponajviše radi lakune u Dionovom tekstu, ostaje da samo okvirno pokušamo rekonstruirati tok i rezultate borbenih operacija u spomenutom periodu.⁵ Vjerojatno se i u tome razdoblju

5 *CIL* III 3201 = 10159+3198, b=10156, b.; Breučka *civitas* se pružala, pored predjela Slavo-

nastavljao dalji pritisak glavnine protu-ustaničkih snaga na panonski bazen i sjeverozapadno područje, ovoga puta i sa okupacijom pojedinih oblasti. Protu-ustaničke snage su tako uspjele, u toku 7. god. n. e. i u prvoj polovici 8. god. n. e., da pod svoju kontrolu, postupnim i napornim napredovanjem, stave znatna područja od Siscije prema istoku, duž Save (uključujući i oserijatski prostor), i južno i jugozapadno od spomenutog grada kao i pojedine oblasti panonskog bazena sjeverno od Save. Okupacija ovih oblasti je podrazumijevala da je došlo i do zauzimanja naselja i ustaničkih uporišta, odnosno do instaliranja mreže trajnijih protu-ustaničkih pozicija na tome terenu, tj. da je odgovarajući prostor “očišćen” od većih ustaničkih snaga. Zauzimanje spomenutih oblasti potvrđuju i sama zbivanja na rijeci *Bathinus* i prisustvo Tiberija i trupa sa kojima je zapovijedao na njenim obalama, gdje prisustvuju simboličkom činu sporazumne predaje Batona Breučkog, što je jedino bilo moguće ako su oserijatska zemlja i Posavlje od Siscije do rijeke Bosne bili okupirani. Oserijatska zemlja i uopće posavsko područje od Siscije prema tokovima Une, Vrbasa i Bosne su, uostalom, bili i najbliži i najpristupačniji

nije i na sjeverno-bosanskom području, sigurno istočno od rijeke Bosne i prostirala se na jug sve do linije koja razdjeljuje sjeverno-bosanski panonski, poglavito brežuljkasti i ravničarski bazen kojem su pripadali Breuci od dinarskog, planinskog pojasa što je ujedno predstavljalo i granicu sa dezitijatskom *civitas*. Zemljopisne karakteristike toga područja nisu samo ravničarske, nego se pokazuje i niz nižih, ali površinski većih planina kao što su Ozren (918 m), i Trebava (620 m), zapadni dijelovi Majevice (815 m). Da breučko područje nije bilo samo ravničarsko, nego prožeto i sa laganim i pitomim uzvišenjima, indirektno dokazuju i podaci Kasija Diona koji spominju uporišta i utvrde na breučko-panonskom prostoru i koje su se, po smislu teksta, najvjerojatnije nalazile situirane na nekim višim, markantnijim točkama. *Cass. Dio* LV, 34, 5

prvim rimskim ofenzivnim pokretima kojima je neposredno zapovijedao i u kojima je učestvovao Tiberije. A i njihova se okupacija nametala kao bitna strateška solucija za dalje ofenzive u unutrašnjost pobunjenog panonskog područja, ali i za osiguravanje krila prema dinarskom segmentu. Prilikom borbi u posavskim oblastima, koje su bile rukovođene i rimskim namjerama za osiguravanjem plovnosti Save (za svoju riječnu ratnu mornaricu), vjerojatno je razoreno i višestoljetno naselje u Donjoj Dolini, da se više ne obnovi. Zauzimanjem oserijatske zemlje i uopće posavskog područja od Siscije do rijeke Bosne, protuustaničke trupe su izbile na rijeku Bosnu i to u njen donji tok, zaposjedajući lijevu obalu. Time je prekinuta komunikacija duž rijeke Bosne, koja je predstavljala najlakšu i najprohodniju vezu središnje Bosne sa panonskim prostorom. Ovladavanjem tom linijom rimsko zapovjedništvo je, svjesno ili slučajno, ostvarilo bitnu stratešku prednost u odnosu na pobunjenike, koja se neće manifestirati samo daljim vojničkim nastupanjem, nego i u pojavi novih diplomatskih akcija koje će na kraju rezultirati i raspadom zajedničkog nastupa ustaničkih snaga. Protu-ustaničke posade su se tako duboko i uklinile u ustaničko područje.

Rani uspjesi, ratni plijen i neprijateljski gubici sigurno su dodatno pojačavali autoritet Batona Dezitijatskog i vojnih institucija naknadno uspostavljenog jedinstvenog Saveza, pa i preko njih i samoga Saveza kod nedezitijatskih sudionika ustanka, uključujući i Breuke. Međutim, kako vrijeme bude odmicalo, uslijed gubitaka, učestalijih poraza i sve jačeg pritiska neprijatelja, nada u pobjedonosni završetak ustanka se sve više gasila. Stoga su i autoritet Saveza, te povjerenje u ideju i ciljeve koje je on predstavljao sve više slabili, a njegovi temelji unutar-njim partikularizmima sve više potkopavani. Odlučnost da se ide do kraja i povjerenje u institucije Saveza, posebno u njegove vojvode, kod pojedinih sastavnica su sve

više slabili. Pojedini zapovjednici su, uvidjevši razvoj situacije, nastojali da na vrijeme spase svoje živote, statuse i zajednice koje su predvodili od, kako su oni smatrali, neumitne propasti. U tom smislu je vrlo lako objašnjiv i pokušaj Skenobarda, jednog od manje poznatih panonskih ustaničkih vođa, da promijeni svoju stranu u ratu i dezertira Rimljanima. O toj nakani on je obavijestio zapovjednika rimskog garnizona u Sisciji (φρούραρχον Σισκίας) Manija Enija.⁶ Za razliku od lokalnih prvaka i vodstava koja su postajala sve skeptičnija u vezi sa sudbinom ustanka i njegovih općih ciljeva, većina naroda i boraca je izgleda još uvijek i vjerovala u ustanak i zalagala se za nastavak otpora. Takvo raspoloženje je vjerojatno prevladavalo i u okvirima zajednice u kojoj je živio Skenobard i okviru snaga kojima je zapovijedao, tako da se, kada je trebalo da ostvari svoju nakanu, Skenobard uplašio (δεδιώξ) za eventualnu štetu koju je mogao da pretrpi ako bi se pokrenuo na akciju.⁷

Rizik za preuzimanje ovakve akcije koju je planirao Skenobard nije morao dolaziti samo iz okvira njegove matične zajednice i jedinica kojima je zapovijedao, nego možda i od reakcije drugih ustaničkih jedini-

6 Vell. II, CXIV, 4

Na osnovi *Antium Calendar*, zbivanja kod rijeke *Bathinus* su se desila 3. VIII 8. god. n. e. (*CIL* I 2 p, 248, cf. 323 d; Wilkes, 1969, 73; Mocsy, 1974, 38; Barkoczi, 1981, 89; Bojanovski, 1988, 51; Arheološki leksikon BiH, Tom I, 1988, 68; Zaninović, 2003, 446)

7 Dio znanstvene literature koja se bavi i osvrće na ovo pitanje smatra da je riječ o bici na rijeci *Bathinus* u kojoj su Rimljani porazili ustanike (usp. Stipčević, 1974, 68; Bojanovski, 1988, 51). Drugačije mišljenje u odnosu na spomenute autore ima Mocsy (1974, 38; 56), koji ističe da su zbivanja na rijeci Bosni bila, ne bitka nego predaja panonskih snaga i Batona Breučkog, koja je možda bila rezultat i ranijih pregovaranja. A sličan stav nalazi se i u ediciji *The Archaeology of Roman Pannonia* (Barkoczi, 1981, 89). Slično mišljenje ima i Zaninović (2003, 447).

ca koje sigurno ne bi mirno gledale izdaju u svojim redovima. Nažalost, zbog postojanja lakune koja se upravo pojavljuje na mjestu gdje bi Kasije Dion trebalo da predstavi nastavak zbivanja sa Skenobardom i njegovom nakanom, nepoznati su ostali završetak ove priče. Nešto slično, samo sa mnogo težim i gorim posljedicama, jer je u to bio umiješan jedan od vrhovnih vojvoda, a ne neki lokalni moćnik – desit će se nešto kasnije, o čemu imamo i detaljnije i potpunije izvještaje nego u slučaju Skenobarda. Tada je jedan od dvojice vrhovnih vojvoda, Baton Breučki, sa svojim snagama i narodom, kojeg je izvorno predstavljao, napustio savez i sporazumno se predao Rimljanima. I tom prilikom, Rimljanima je isporučio vojvodu Pinesa, protivnika istupanja iz Saveza i iskrenog zagovornika nastavka borbe.

Osnovna dva vrela koja daju podatke u vezi sa ovim događajima imaju nešto različit pristup ovom pitanju. Velej Paterkul je dao prilično skraćeni, sažeti i nedovoljan, skoro u formi teza, opis događanja u vezi sa otpadanjem Breuka i Panonije od Saveza. On to opravdava time što se nada (*ut spero*) da će u svome kompletnom radu u detalje opisati ova zbivanja, kojima je vjerojatno i sam osobno učestvovao kao vanjski promatrač.⁸ Jedino je u predstavljanju zbivanja kod rijeke Bathinus malo detaljniji, ali i to poradi povlađivanja Tiberiju. U slučaju Kasija Diona, raspoložemo sa detaljnijim i potpunijim opisom, iako i on u sebi krije neke nedorečenosti i nejasnoće, ali u manjoj mjeri nego kod Veleja Paterkula.⁹ Za razliku od Veleja, drugi glavni izvjestitelj o ustanku, iako ne spominje zbivanja kod rijeke Bathinus, daje prilično dobar opis zbivanja vezanih za napuštanje zajedničke borbe Batona Breučkog i prestanak ustroja otpora u Panoniji (bar u osnovnim crtama koje ipak omogućavaju pravilno sa-

gledavanje čitavog procesa). Ipak, samo usporednom analizom spomenuta dva opisa i traženjem skrivenih i prešućenih značenja i podataka mi možemo izvući i pretpostaviti određene zaključke i pokušati izvesti i prikazati određeni uzročno-posljedični slijed zbivanja, na osnovu kojeg bi se pokušao rekonstruirati konkretni povijesni proces.

Ključnu točku u tom procesu predstavljala su zbivanja kod rijeke *Bathinus* (današnja Bosna), koja su se vjerojatno odigrala negdje na njenom donjem toku, na oserijatsko?-breučkoj granici (jer znamo preko solinskih natpisa da su Oserijati? i Breuci graničili na rijeci Bosni, bar na jednom dijelu njenog srednjeg i donjeg toka)¹⁰ i to u ljeto 8. god. n. e. Sam opis tih zbivanja kod rijeke *Bathinus* kod Veleja Paterkula koji ih jedini spominje je toliko sažeti i predstavljen povlađivački prema Tiberiju, da mi ustvari ne možemo pouzdano točno znati što se to ustvari na rijeci stvarno i desilo. Po Veleju su panonski ratnici kod rijeke *Bathinus* pred glavnim zapovjednikom neprijateljskih trupa na ratištu Ilirika, Tiberijem, donijeli i položili oružje, “oborili se pred njegovim koljenima” (*...conferentem arma, quibus usa erat, apud flumen nomine Bathinum prosternentemque se universam genibus imperatoris,*,) i tako se predali i formalno ponovo prihvatili rimsku vlast i upravu.¹¹ Nejasno je da li su zbivanja kod rijeke *Bathinus* bila rezultat neke ranije bitke na istom ili bližem mjestu, u kojoj bi Breuci i drugi Panonci bili teško poraženi pa prisiljeni na predaju ili su se ona odigrala kao vrhunac nešto dužeg djelovanja

10 Uostalom, ustanici cijelo vrijeme rata izbjegavaju otvorene, odlučne bitke, pa se onda s razlogom može postaviti pitanje zašto bi oni prihvatili jednu veliku bitku na rijeci *Bathinus*, bez pomoći snaga koje je predvodio Baton Dezitijatski i u kojoj bi se ogledali sa vrhovnim rimskim zapovjednikom na terenu i vjerojatno glavninom njegovih trupa i samim tim bili potpuno pregaženi.

11 *Vell. II, CXIV, 4.*

8 *Vell. II, CXIV, 4*

9 *Vell. II, CXIV, 4*

u pravcu sporazumne predaje. Ova druga varijanta je vjerojatnija jer da je kojim slučajem predaja nastala kao rezultat rimskog upada i nanošenja teškog poraza breučko-panonskim snagama kod rijeke *Bathinus*, teško bi se moglo očekivati da Rimljani u takvim uvjetima pristanu na kompromisni sporazum sa pojedinim čelnicima otpora u panonskom bazenu.

Da je u konkretnom slučaju Tiberije izvojevaio veliku i ključnu vojničku pobjedu kod rijeke *Bathinus*, Velej Paterkul ne bi propustio da je detaljnije opiše uz isticanje velikog vojničkog genija zapovjednika protu-ustaničkih snaga. Međutim, Velej ne samo da ne daje nikakav detaljan opis nekog vojničkog okršaja kod rijeke *Bathinus*, nego ga uopće i ne spominje. Upadljivo je da on, kada je riječ o nekim značajnim i konkretnim oružanim sukobima koji su se zbili u panonskom bazenu (u kojima on osobno nije učestvovao), daje prilično detaljne opise, dok za zbivanja kod rijeke *Bathinus*, kojima je on možda bio i neposredni očevidac, ne daje nikakav opis oružane borbe – što bi značilo da je nije ni bilo. Zatim sama predaja Pinesa je vjerojatno predstavljala kulminaciju jednog procesa unutarnjih sukobljavanja i političkog razračunavanja unutar breučke politije i panonskog segmenta ustanka. I čitav taj proces je morao prethoditi zbivanjima na rijeci *Bathinus*, jer teško bi bilo očekivati u slučaju da se desila bitka kod rijeke *Bathinus* i teški poraz ustanika da je kao posljedica toga poraza predat samo Pines, a ne Baton Breučki, koji je zauzimao viši položaj u strukturi ustanka. Tako bi se i postavilo pitanje zašto je Pines kažnjen, a Baton Breučki unaprijeđen nakon eventualnog poraza u eventualnoj bici.¹² Baton Breučki je svoju nagradu da upravlja Breucima dobio jer je on još nesumnjivo prije zbivanja kod rijeke *Bathinus* imao namjeru da ostvari sporazum sa Rimljanima, a vje-

rojatno je imao i neku vrstu komunikacije, dogovora i saradnje sa njihovim vrhovnim zapovjedništvom. Da, uostalom, Baton Breučki nije bio prisiljen prihvatiti predaju, nego je on to učinio sam bez rimske vojničke prisile, dokazuje i sam Velej kada kaže da se on predao svojom voljom (...*alterum a se deditum iustis voluminibus*,,).¹³ Uostalom, Kasije Dion, izvor koji nudi najviše informacija o ustanku, uopće i ne spominje da se Baton Breučki predao, nego samo da je izdao Pinesa i da je radi toga (vjerojatno od Rimljana) dobio pravo da vlada Breucima. Sve izneseno dovoljno govori da je zbivanja kod rijeke *Bathinus* potrebno shvatiti ne kao vojničku pobjedu, nego kao nesumnjivu i iznimnu političku pobjedu Tiberija.

Da sva zbivanja oko otpadnuća Batona Breučkog nisu započela odjednom i to sa zbivanjima kod rijeke *Bathinus*, nego naprotiv, da su sva ta zbivanja bila posljedica jednog dužeg procesa, dokazuje i sam Velej kada, ispred dijela gdje govori o predaji Panonije, kaže da je sva Panonija tražila mir (*omnis Pannonia reliquii totius belli in Delmatia manentibus pacem petiit*).¹⁴ Spomenutu rečenicu bi trebalo shvatiti u smislu da je došlo do kontakta između Tiberija i breučko-panonskih zavjerenika, u prvom redu Batona Breučkog, jer se traži mir (vjerojatno uz izvjesne uvjete), a ne kapitulacija i bezuvjetno predaja, kao što bi to bilo da su breučko-panonski ustanici teško poraženi u jednoj bici.

Sve to govori da je predaja kod rijeke *Bathinus* bila ranije dogovorena i rezultat sporazuma rimskih zapovjednika i ustaničkih breučko-panonskih zapovjednika, konkretno Batona Breučkog.¹⁵ Zbivanja

13 Vell. II, CXIV, 4

14 Vell. II, CXIV, 4

15 Uostalom, ustanici cijelo vrijeme rata izbjegavaju otvorene, odlučne bitke, pa se onda s razlogom može postaviti pitanje zašto bi oni prihvatili jednu veliku bitku na rijeci *Bathinus*, bez pomoći snaga koje je predvodio Baton Dezitijatski i u kojoj bi se ogledali sa vrhovnim rimskim

12 M6csy, 1974, 56

kod rijeke Bathinus bila su simbolički čin ponovnog priznanja rimske vrhovne vlasti, što se izražavalo i u spomenutom poklonjenju ustanika i polaganju oružja Tiberiju na ili u blizini obala rijeke *Bathinus*, a što je Velej smatrao da treba posebno istaći. U tom smislu je bolje tu svojevolumnu predaju Batona Breučkog i breučko-panonskih snaga tumačiti kao poklonjenje i izražavanje pokornosti, a ne kao predaju klasičnog tipa.¹⁶ Upravo zbog poklonjenja koje su oni izvršili pred Tiberijem i načina njegovog izvršenja, zbivanja kod rijeke *Bathinus* su našla svoje mjesto u nacrtanom opisu Veleja Paterkula. On je vjerojatno posebno želio da naglasi kako će o tom činu, koji uveličava snagu i autoritet Tiberija, i to još dok ovaj još uvijek nije bio car, biti govoreno i to mnogo detaljnije u budućem planiranom radu.¹⁷

Da je ova predaja bila ipak rezultat dogovora, dodatnu potvrdu imamo u činjenici da su Breuci i oni koji su se slagali i prihvatili Batona Breučkog za novog suverena i oni koji su se dvoumili ili izražavali nezadovoljstvo sa onim što je učinjeno, ipak raspolagali sa svojim jedinicama i uporištima na teritoriju na kojem nije bilo rimskih snaga. U tim trenucima samostalnost Breuka i drugih panonskih naroda je još uvijek bila znatna, a rimska uprava još nije bila uvedena na njihove prostore. Jedi-

zapovjednikom na terenu i vjerojatno glavninom njegovih trupa i samim tim bili potpuno pregaženi.

16 U ovom kontekstu važno je imati u vidu da su se Tiberije i Baton Breučki već jednom sreli i to za vrijeme rata 12-9. god. p. n. e. i da su čak bili zaključili sporazum kojim su Breuci bili uključeni u rimsku državnu i provincijsku strukturu. Tako je 8. god. n. e. Baton Breučki, ustvari, samo ponovio ono što je uradio godinama ranije. Moguće je da se on upravo uzdao u taj svoj raniji sporazum kada je odlučio da napusti zajedničku borbu i Savez što je Tiberije uspio iskoristiti.

17 Vell. II, CXIV, 4.

no bi pod takvim uvjetima bilo moguće da se odigra čitav niz događaja koji su uslijedili nakon otvorenog otpadnuća Batona Breučkog, a o kojima nas Kasije Dion podrobnije obavještava.

Stvarne predaje oružja Rimljanima nije bilo jer Baton Breučki, sudeći po tome što obilazi okolna uporišta i što neuspješno vodi bitku (μάχη) protiv svoga imenjaka, zadržava naoružane jedinice. A i oni dijelovi breučko-panonskog stanovništva koji su se zatvorili u uporišta, ustvari gradinska naselja, su ostali pod oružjem. A i čini se da se i sam Baton Dezitijatski prije bitke uzdržava direktnog i brzog napada. Više je bio skloniji da se posluži ostvarivanjem taktičke prednosti i sačekivanjem Batona Breučkog i njegovih snaga u nekoj vrsti zasjede. To on sigurno ne bi radio da nije imao procjenu oružane snage sa kojom bi se morao suočiti kada se odlučio da se pokrene radi obračuna sa bivšim suborcem. Činjenica da Breuci i narodi koji su bili okupljeni pod zapovjedništvom Batona Breučkog nisu bili razoružani, još je jedan i to vrlo važan dokaz da je riječ o sporazumnoj predaji. Na teritoriji na kojoj operira Baton Breučki, nakon što se odigrao čin simboličke predaje, ne primijeti se rimski autoritet, nema rimskih jedinica, a područje je još uvijek pod kakvom-takvom kontrolom domaćih zajednica koje su u tom vremenskom *intermezzu* između sporazumne predaje i intervencije Batona Dezitijatskog imale neku nedefiniranu autonomiju. Čak Baton Breučki nastoji i da održi svoje vrhovno zapovjedništvo i nad narodima panonskog bazena koji su mu bili subordinirani¹⁸ i da učvrsti vladarsko pravo među

18 Iako Kasije Dion upotrebljava izraz *ὑπήκοοι* u značenju «zavisni, poslušni», držimo da je više u skladu sa realnom situacijom koja se događala u tom razdoblju, a koju Kasije Dion pokušava predstaviti, upotreba izraza *subordinirani*. U suprotnom bi se uloga Batona Breučkog u postbathinuskim zbivanjima mogla promatrati kao neka vrsta despocije, što ona nije bila, a

Breucima koje je dobio od Rimljana.¹⁹

Jedina razlika u odnosu na stanje koje je vladalo prije onoga što se odigralo kod rijeke *Bathinus* jeste primirje koje vlada na panonskom ratištu na linijama razdvajanja prema rimskim i njima savezničkim jedinicama i zaoštavanje unutarnjih tenzija. Znači, činom koji je preduzeo Baton Breučki domorodačko stanovništvo je sačuvalo visoku razinu autonomije, dok je za uzvrat trebalo napustiti ustanak i priznati povratak vrhovne rimske vlasti. I to što se Baton Breučki nagrađuje vladarskom čašću govori da Rimljani nisu vojnički potpuno porazili ustanike na područjima Panonije, nego da je i to predstavljalo simboličko priznanje već učinjene uzurpacije.

Sporazumna predaja je, kako se ubrzo pokazalo, bio prvorazredni uspjeh Tiberija, koji je bez potrebe velike oružane pobjede (čemu on uostalom i teži), ostvario diplomatsku pobjedu kojom je stavio točku na sudbinu ustanka. Naravno, iako nije bilo rimskog konačnog obračuna sa Breucima i drugim panonskim narodima do zbivanja kod rijeke *Bathinus*, na nastanak sporazumne predaje u velikoj mjeri je utjecao i sve veći rimski vojni pritisak na jednoj strani i postupno opadanje i snaga i potencijala sa kojima su raspolagali ustanički narodi, kao i rimske vojne okupacije jednog dijela nekadašnjih ustaničkih teritorija. Uostalom i većina rimskih ofenziva, koje su kontinuirano pokretane na ustanička područja nakon što je plima širenja ustanka zaustavljena i on lokaliziran unutar trokuta Sirmijum-Salona-Siscija, zahvaćala su panonske zemlje. Iz Siscija i Sirmijuma kretali su se rimski napadi na pobunjene narode Panonije uz razaranja i pustošenja tih krajeva, što je u pojedinim slučajevima rezultiralo možda i okupacijom pojedinih

drugi narodi iz Panonije koji su zajedno sa Breucima učestvovali u ustanku mogli bi smatrani zavisnim u odnosu na Breuke, što je apsurd.

19 M6csy, 1974, 56

zemalja, uključujući i neke dijelove breučke teritorije sjeverno od Save. Poraz koji su panonske snage pretrpjele u borbama sa grupacijom koju su predvodili Cecina i Silvan i neuspjeh da spriječe spajanje dviju velikih protu-ustaničkih grupacija vjerojatno su doprinijeli promjeni raspoloženja kod pojedinih rukovoditelja otpora u panonskom bazenu i pojavi i rastu defetističkih stajališta, u prvom redu kod Batona Breučkog. Spomenuti ustanički neuspjeh je sigurno kod pojedinaca bio pothranio uvjerenje o nemogućnosti pobjede i neminovnosti poraza što je sve vodilo u daljem pravcu razvijanja sporazumaške politike. A možda je i poraz Mezeja kao i okupacija oserijajske zemlje i uopće Posavlja do rijeke *Bathinus*, što je neposredno zapadno susjedstvo Breuka, kod Batona Breučkog samo još više doprinijelo oblikovanju stavova koji su vodili kompromisnom sporazumu sa Rimljanima.

Kod rijeke *Bathinus* se vjerojatno odigrao i čin predaje Pinesa Rimljanima i imenovanje od strane Rimljana Batona Breučkog za suverena Breuka, jer je čitav događaj kod rijeke *Bathinus* odisao simbolikom, tj. formalnom realizacijom i zaključivanjem već dogovorenog. Pisana vrela ne preciziraju baš u detalje što se to stvarno dogodilo sa Pinesom, tj. da li je on predan od strane Batona Breučkog Rimljanima ili je na neki drugi način izdan i pao u rimsko zarobljeništvo. Mi samo iz smisla tekstova rimskih pisaca koji o tome govore i njihovom usporednom analizom i izvlačenjem iz konteksta možemo donijeti izvjesne zaključke o Pinesovoj sudbini. Velej samo kaže da se jedan od dvojice ustaničkih zapovjednika (koji se zovu Baton i Pines) našao u rimskom zarobljeništvu (*captum alterum*), a drugi da se dobrovoljno predao.²⁰ Pošto iz drugog osnovnog vrela znamo da je Baton Breučki bio slobodan sve dok nije izru-

20 Vell. II, CXIV, 4.

čen Batonu Dezitijatskom i njegovim trupama, logično je pretpostaviti da je Pines bio taj koji se našao u rimskom zarobljeništvu. Kasije Dion, kada spominje Pinesa, navodi da je bio izdan od Batona Breučkog (...ὁ Βάτων ὁ Βρεῦκος ὁ τὸν τε Πίνην προδούς...), ali ne precizira na koji način.²¹ Pošto na osnovu Veleja znamo da je Pines bio zarobljen, a preko Kasija Diona da je on bio izdan od strane Batona Breučkog, povezivanjem ova dva podatka nedvosmisleno i direktno proizlazi da se Pines u rimskom zarobljeništvu našao zahvaljujući izdaji koju je počinio Baton Breučki. Sve to sugerira da zaključimo da je Pines predan Rimljanima od strane Batona Breučkog, a ne da je bio zarobljen u toku vojnih operacija. Da je kojim slučajem Pines bio zarobljen u bici sa Rimljanima, Kasije Dion ne bi imao razloga da navodi da je on bio izdan. Osim toga, vijest o Pinesu u rimskom zarobljeništvu kod Veleja nalazi se u istom pasusu u kojem se govori i o zbivanjima kod rijeke *Bathinus* i svojevoljnoj predaji Batona Breučkog, pa je sasvim logično pretpostaviti i da su svi ti detalji međusobno na neki način povezani. I to možda upravo preko mjesta na kojem se sve to desilo – i sporazumna predaja breučko-panonskih snaga i poklonjenje Batona Breučkog i predaja Pinesa Rimljanima i postavljanje Batona Breučkog za novog suverena.

Stvarni razlozi izdaje i izručenja Pinesa Rimljanima ostaju nejasni. Možda su njegovo izručenje od strane Batona Breučkog Rimljani zahtijevali kao garanciju ili preduvjet da će dogovor sa Breucima biti postignut i ispoštovan ili je to bio samo izraz “dobre volje” Batona Breučkog koji se na taj način riješio žestoke i jake opozicije svojim namjerama o predaji i izlasku Breuka (i oko njih okupljenih naroda Panonije) iz ustanaka i zajedničkog Saveza. A moguće je i da su ove dvije pretpostavke bile međusobno uslovljene i prožete. Moguće je s jedne stra-

ne da su Rimljani zahtijevali Pinesa i kao zalogu, ali i iz želje da im dođe u ruke žestoki protivnik predaje i osoba koja bi im mogla na neki način svojim daljim prisustvom na breučko-panonskom prostoru ugroziti strateške planove i kombinacije. S druge strane i Baton Breučki se stvarno lišio jedine jače opozicije njegovim namjerama o postizanju mira, čime mu se ujedno otvorio put i ka zauzimanju, bolje reći uzurpiranju, mjesta suverena u matičnom narodu. Pines je vjerojatno, iako to u pisanim vrelima nije izričito navedeno, predstavljao stvarno osobu koja se suprotstavljala miru, bolje reći namjerama Batona Breučkog da izdvoji breučko-panonski segment ustanaka iz jedinstvene borbe i Saveza. U suprotnom Baton Breučki ne bi imao razloga da ga izda i preda Rimljanima, izuzev ako nije stalno i prikriveno imao želju da vlada kao suveren svojim matičnim narodom.

Ovo bi sugeriralo da je moralo postojati i mjesto i vrijeme kada se desilo i ovo nesuglasje između vodećih ljudi Breuka, odnosno kada se ono javno manifestiralo što je prouzročilo i sukob nepoznato kakve naravi, ali sigurno je došlo do nasilnog rješavanja te situacije jer je Pines zarobljen. Iako je Pines bio suveren Breuka, ipak je u pretežitosti oligarhijskoj sredini Breuka Baton Breučki, koji je tada bio taj koji je zapovijedao i vojskom, odnio prevagu. Svi ovi prezentirani događaji i ispoljavanje nesuglasja i njihov međusobni obračun su se desili prije događaja kod rijeke *Bathinus*. Da bi uopće došlo do izraženog sukoba između dvojice breučkih prvaka u vezi sa pitanjem mira, morala je postojati određena podloga iz koje je proisteklo konkretno razmimoilaženje. A to je sigurno bio ili već postignuti dogovor ili još uvijek samo pregovori između Rimljana i Batona Breučkog. To bi značilo da su se događaji – obračun Batona Breučkog sa Pinesom i njegovo smjenjivanje i kasnije, kao posljedica toga, izručenje – desili kada su se počele ocrtavati konture budućeg separatnog aranžmana Bato-

21 Vell. I I, CXIV, 4

na Breučkog sa Rimljanima.²² Sukladno s

22 Svim gore spomenutim i detaljno objašnjanim zbivanjima koja su se odigrala kod rijeke Bathinus i događajima nedugo nakon njih, sigurno je prethodio dugi niz lančano povezanih događaja u koji su bili upleteni Baton Breučki, njegovi najbliži suradnici, Rimljani i vijeća ustaničkih snaga u Panoniji. Sigurno je da su sve one negativne okolnosti o kojima smo već govorili imale iznimnog utjecaja na Batona Breučkog i, kako je vrijeme prolazilo, u njemu je sigurno sve više raslo uvjerenje da je potrebno separatno, u odnosu na svoga drugog kolegu Batona Dezitijskog, izaći iz rata. Da bi se to izvelo bilo je neophodno izvršiti i određene pripreme i otvoriti o tome pitanju komunikaciju sa rimskim glavnim zapovjednicima kako bi se dogovorilo sve ono što je trebalo ostvariti za separatan istup Batona Breučkog sa svim snagama kojima je zapovijedao iz zajedničkog ustaničkog tabora. Naravno, taj čitav postupak dogovaranja i sam dogovor su izazvali opoziciju Pinesa, koji je, pošto je bio suveren Breuka, morao biti uklonjen i predan Rimljanima. Tako se može reći da je Baton Breučki, uz pomoć svojih najodanijih suradnika i pristalica, ustvari, izvršio neku vrstu nasilnog čina (sa osobinama klasičnog puča i preuzimanja vlasti) unutar vlastite politije, a sve sa ciljem eliminiranja jake opozicije i bilo kakve unutarnje opozicije njegovim namjerama o sporazumnoj predaji. Nakon predaje Pinesa, mjesto suverena Breuka, koje je praktično uzurpirao Baton Breučki, s pravne strane ostalo je upražnjeno, pa Rimljani, da bi eliminirali i taj nedostatak, potvrđuju kao novog suverena - Batona Breučkog (Cass. Dio LV, 34, 4). Upravo činjenica da Rimljani, po Kasiju Dionu, kao nagradu daju pravo Batonu Breučkom da od tada ne samo zapovijeda nego i vlada Breucima, potvrđuje da je Baton Breučki stajao u dogovorima, nejasno da li konspirativno ili otvoreno, sa rimskim zapovjednicima i prije zbivanja kod rijeke Bathinus. I ta je predbathinuska aktivnost bila najzaslužnija za sporazumnu predaju Breuka i oko njih okupljenih drugih panonskih naroda i raspada jedinstvenog ustaničkog Saveza. Baton Breučki se, vjerojatno, bez bitne i presudne pomoći Rimljana uspješno obračunao sa Pinesom kojeg je na kraju i predao Rimljanima. Da su kojim slučajem Rimljani na sebi ponijeli najveći teret eliminiranja Pinesa, Kasije Dion ne bi

tim, može se zaključiti da je Baton Breučki stupio u kontakt sa Rimljanima prije nego je došlo do obračuna sa Pinesom, iako je možda i ranije imao planove da se sa njim razračuna jer je vjerojatno bio poznat po svojim čvrstim i beskompromisnim stavovima u vezi sa zajedničkom borbom i samim tim mu bio i očigledna smetnja. Baton Breučki je, da bi uspio u svojim namjerama, morao da se riješi Pinesa i prigrabi njegovu političku poziciju kako bi mogao realizirati dogovoreno. A možda je i potajna želja Batona Breučkog da preuzme mjesto breučkog vladara bila i dodatna motivacija za izdaju i za stvaranje sporazuma koji mu je to garantirao i omogućio.

I u slučaju sporazuma Batona Breučkog sa Rimljanima potrebno je navesti da je i ova odluka bila donesena i sprovedena samo u uskom krugu lokalnih breučkih i panonskih prvaka ili samo u krugu oko Batona Breučkog. Najvjerojatnije ona nije bila rezultat općenarodnog odlučivanja i stava neke institucije koja bi mogla predstavljati volju ustaničkih boraca na području panonskog bazena, kao što bi to bila skupština vojnika. Pobjeda stranke Batona Breučkog i njegovih namjera nad ratnom strankom koju je predvodio Pines bila je rezultat sirove sile i snage Batona Breučkog i njegovih suradnika, a ne odluke i želja većine političkog naroda i vojnika. Da se kojim slučajem odluka o separatnom sporazumu i predaji Pinesa donijela na nekoj vrsti javne rasprave, možda skupštini vojnika/naroda, za to bi neminovno bilo potrebno vrijeme – da se takva skupština pripremi, sazove i vodi. To bi, naravno, moralo biti poznato i svim zajednicama kojih bi se te odluke direktno ticale. A onda bi informacije o tome što se događa i namje-

imao razloga da tvrdi kako je Pines bio izdan od strane Batona Breučkog, što na svoj način podrazumijeva da je djelovanje protiv Pinesa prevashodno bilo u rukama Batona Breučkog, čega je i sam Kasije Dion (odnosno njegovo vrelo), u potpunosti svjestan (Cass. Dio, LV, 34, 4).

rava učiniti u panonskom bazenu sigurno došle i do Batona Dezitijatskog, koji se ne bi libio da preventivno intervenira. S druge strane, imajući u vidu svo kasnije izraženo nezadovoljstvo postupkom Batona Breučkog, njegova opozicija bi bila izražajnija i uvezanija da se sve zbivalo kao javni, općenarodni čin. Međutim, sudeći po onome što se desilo, Pines i drugi zagovarači otpora su bili prilično zatečeni brzinom djelovanja Batona Breučkog, osobe koja je raspolagala sa vojnim i političkim iskustvom i njegovih pristalica i jednostavno se nisu snašli. A i Baton Dezitijatski i uopće “*dinarska*” komponenta ustanka bila je iznenađena onim što se odigralo na sjevernom, panonskom ratištu, Time se može objasniti zašto za sve vrijeme dok su se u panonskom bazenu odigravala zbivanja vezana za napuštanje ustanka, nije bilo “*dinarske*” reakcije. I Batonu Dezitijatskom je, nesumnjivo, bilo potrebno izvjesno vrijeme da pregrupira svoje snage, skupi ih i pripremi za intervenciju u panonskom bazenu, zbog čega i nije bio u mogućnosti da uspješno spriječiti otpadnuće i predaju Pinesa. Uostalom, prevaga *stranke sporazuma* je dobivena, izgleda, i uz izvjesnu pomoć Rimljana, sa kojima su se do tada Breuci i oko njih okupljeni drugi narodi žestoko borili, i pod čijom podrškom i auspicijama je Baton Breučki dobio kao nagradu za svoj čin, pravo da vlada Breucima.

Činjenica je da se u Panoniji nisu borili samo Breuci, nego i druge panonske zajednice. Međutim ostalo je prilično nejasno na osnovi direktnog značenja podataka iz povijesnih vrela, kakva je njihova uloga u svemu tome što se događalo kod rijeke *Bathinus*. Iz konteksta oba izvora, više kod Veleja nego kod Diona, možemo zaključiti da je sve što se desilo kod rijeke *Bathinus* imalo utjecaja na sve dotada pobunjene zajednice Panonije. Prilikom opisa zbivanja kod rijeke *Bathinus*, Velej ni na jednom mjestu posebno ne navodi Breuke, što je sasvim

razumljivo kada se ima u vidu da je Baton Breučki u hijerarhijskom smislu zauzimao najviše zapovjedno mjesto u svim ustaničkim snagama na prostoru Panonije. Upravo radi tog svoga statusa, sve što je dogovorio Baton Breučki sa Rimljanima, odnosilo se ne samo na Breuke nego i na sve ustaničke snage na prostoru Panonije, tako da su se i odredbe sporazumne predaje *doticale* i panonskih naroda koji su svoje povjerenje u vrhovnom zapovjedništvu dali Batonu Breučkom. Vjerojatno su i neki prvaci koji su dolazili iz drugih naroda i zajednica Panonije iz raznoraznih razloga dali podršku Batonu Breučkom u ovim ključnim trenucima i podržali njegove namjere i akcije. Jedino bi se u tom slučaju moglo objasniti da su tolike tisuće srčanih ratnika (*ferocem illam tot milium iuventutem*) Panonije kod rijeke *Bathinus* (simbolički) položile oružje i poklonile se pred veličanstvom rimskog naroda koje je u tom trenutku simbolizirao Tiberije,²³ jer u tome nisu učestvovala samo breučke jedinice. Ove jedinice, koje su simbolički položile oružje i poklonile se pred Tiberijem, sigurno su pripadale onim breučkim i panonskim snagama kojima su neposredno zapovijedali ili Baton Breučki ili njemu odani sljedbenici. Na osnovu kasnijih zbivanja može zaključiti da je dobar dio snaga i prvaka Panonije ipak bio, u osnovi, nezadovoljan postupcima Batona Breučkog. To što dolazi do promjene osobe na položaju suverena Breuka nije značilo i da Baton Breučki postaje, na neki način, formalni suveren nad tim narodima. Njihova sudbina je u tom pitanju potpuno odijeljena od Breuka i oni zadržavaju svoje unutarne političko uređenje.

Najbolji dokaz ovako iznesenom stavu je to što Baton Breučki, u tekstu Kasija Diona, svoje pravo da vlada Breucima prima kao “nagradu”, čime se na neki indirektni način naglašava da je riječ o dobroj volji i priznanju Rimljana, a ne o tome da su se

23 Vell. I I, CXIV, 4

Gemma Augustea s prikazom pokoravanja ilirsko-panonskih ustanika; Kunsthistorischen Museum, Beč

Rimljani sporazumjeli sa Batonom Breučkim da on bude njima podčinjeni poglavar dobrog dijela Panonije. To bi, uostalom, bili i previše ambiciozni i potpuno neostvarivi projekti i u najoptimističnijim verzijama razvoja događaja, pa i neprihvatljiv i za Rimljane i za većinu naroda i zajednica Panonije. Iako se Baton Breučki morao zadovoljiti samo podčinjenim suverenstvom u svom matičnom narodu, on je još uvijek bar formalno zadržao vrhovno zapovjedništvo nad svim snagama kojima je zapovijedao u Panoniji. I izgleda da mu je do zadržavanja te pozicije bilo jako stalo. S tim smislom bi se na najbolji način mogao objasniti Dionov izraz “γάρ ύποπτευσας τι

ές το ύπήκοον...”. Jedina zavisnost koju su imali narodi Panonije, izuzev sada Breučka, prema Batonu Breučkom, bila je ona u vidu priznanja njegovog vrhovnog zapovjedništva nad njihovim vojskama. Ali u uvjetima posvemašnjeg rastrojstva cjeline oružanih snaga Panonije, koje je uslijedilo nakon sporazumne predaje kod rijeke *Bathinus*, taj njegov autoritet je izgubio mnogo na svojoj stvarnoj vrijednosti.

Što je uistinu podrazumijevala sporazumna predaja koja se simbolički odigrala kod rijeke *Bathinus*? Ako je suditi po podacima i kontekstu onoga što je napisano kod Kasija Diona i u manjoj mjeri kod Veleja Paterkula, za uzvrat što napuštaju ustanak i

vraćaju se pod rimski suverenitet i upravu, Breuci su mogli uz novog suverena zadržati i visoku razinu unutarnje autonomije koja bi nedvosmisleno uključivala i domaćeg čovjeka na čelu njihove političke tvorvine. Po sporazumnoj predaji i drugi panonski narodi i zajednice zadržavaju istu ili sličnu razinu unutarnje samostalnosti, ali kako se čini, Baton Breučki, iako nije njihov formalni suveren, ipak prema tim narodima i zajednicama zadržava i neku vrstu vrhovnog vojnog zapovjedništva.

Još jedno se pitanje postavlja kada se analiziraju zbivanja kod rijeke *Bathinus* i sporazumna predaja Panonije, a to je jesu li svi narodi i zajednice koje su učestvovala u ustanku na prostorima panonskog bazena prihvatile bar formalno prekid daljih borbi sa Rimljanima. Činjenice iz vrela govore da je ratište Panonije prema Rimljanima bilo kako-tako primireno. Kasije Dion kaže da su se, nakon intervencije Batona Dezitijatskog i pogubljenja drugog Batona, mnogi Panoni ponovo digli na ustanak, što bi podrazumijevalo da su se bili jedno vrijeme primirili. To se da objasniti ne samo željom da se stvarno ispoštuje sporazum sa Rimljanima i stane iza onoga što je učinio Baton Breučki nego i raspadom cjelokupnog uvezanog vojnog sistema Panonije. Mnoge zajednice i jedinice su se povukle u sebe, iščekujući dalji razvoj situacije istovremeno štiteći samo sebe i svoje interese.

Otkrivanjem svih tajni koje krije opis Kasija Diona o zbivanjima u vezi sa otpadnućem Batona Breučkog, mogu se prilično relativizirati Velejeve tvrdnje da je “sva Panonija tražila mir”, i sam njegov prenaplašeni i slikoviti opis zbivanja kod rijeke *Bathinus*. Niti je sva Panonija tražila mir, o čemu najbolje dokazuje slučaj Pinesa, niti je predaja kod rijeke *Bathinus* bila stvarno želja svih ustanika u panonskom bazenu i najvjerojatnije u samom činu poklonjenja nije učestvovao značajan dio breučko-panonskih boraca. Da je tako bilo, dovoljno govore i činjenice da Baton Breučki u svo-

joj novoj ulozi nije imao povjerenja u one kojima je vladao, da je jedan dio breučko-panonskih snaga bio zatvoren u svoja gradinska uporišta u nekom nedefiniranom stanju iščekivanja daljih zbivanja, odluka i traženja novih putova. Samo se gubljenjem, ne samo svoje kontrole nad središnjim zapovjedništvom snaga u breučko-panonskom bazenu, nego i uopće nad međusobno ustrojenom i uvezanom sustavu oružanih snaga panonskog segmenta ustanka, koje se odigralo skoro trenutno nakon sporazumne predaje, može objasniti težnja Batona Breučkog da obilazi teritoriju i zahtijeva garancije. Uostalom, nakon intervencije Batona Dezitijatskog, Panonija se ponovo digla na oružje, istina samo za kratko.²⁴ Nesumnjivo su breučko-panonske snage za vrijeme svih događanja koja su vodila sklapanju sporazumne predaje još uvijek bile vitalne, kadre i spremne za učinkovitu i dugotrajnu obranu. Međutim, zahvaljujući svim događanjima proizašlim kao posljedica sporazumne predaje, taj sustav se raspao i ta vojnička cjelovitost nekadašnjih ustaničkih snaga Panonije sada se parcelizirala na mnogo manje nepovezane segmente, sa izgubljenom vizijom, idealima i ciljevima.

Većina naroda i ustaničkih boraca u panonskom bazenu je, u načelu, zbog načina i metoda koje je primijenio Baton Breučki prilikom ostvarivanja svoje akcije, morala biti nezadovoljna sa njegovim postupcima tako da je Baton Breučki od samog početka svoje vladavine nad Breucima morao osjećati određenu dozu opozicije i unutar Breuka i unutar okolnih naroda i zajednica. Činjenica je da je Baton Breučki na čelo matične politije došao nasilnim činom, izdajom Pinesa, uzurpacijom i uz blagoslov i

24 Sama slikovitost i prenaplašenost tvrdnji Veleja Paterkula vezanih za pad Panonije, posebno zbivanja koja su se odigrala kod rijeke *Bathinus* sigurno su nastala namjenski u svrhu podilaženja caru Tiberiju i iznimnom uzdizanju veličine njegovog autoriteta.

priznanje od Rimljana, a ne u vidu masovne podrške naroda.

Vjerovatno je nezadovoljstvo i neodobravanje tih postupaka, akcija, ali i daljih težnji, moralo biti izraženo kod drugih naroda i zajednica Panonije, iako Baton Breučki nije postao njihov oktroirani suveren. Oni su bili nezadovoljni i daljim insistiranjem Batona Breučkog da zadrži vrhovno zapovjedništvo snaga Panonije jer sasvim prirodno nisu vidjeli razloge i svrhu održanja takvog stanja u uvjetima kada više nije bilo rata sa Rimljanima, a posebno ne od osobe koja je izdala njihovo povjerenje i interese čitavog ustanka. U tom izraženom nezadovoljstvu i među Breucima i među ostalim narodima i zajednicama do tada pobunjene Panonije, a ne samo u očekivanju reakcije Batona Dezitijatskog, treba tražiti razloge straha Batona Breučkog za svoju novu poziciju. Da bi se osigurao, a pošto je sa pravom mogao biti sumnjičav prema narodima i zajednicama koje su mu bile subordinirane i podređene (ὑπήκοον), on je išao od jednog do drugog uporišta (φορτώριον) koje su držali Breuci ili oko njih okupljeni drugi Panoni, zahtijevajući taoce (ὄμηρος).²⁵ Ustanička strategija, koja se zasnivala na forsiranju utvrđenih uporišta, imala je kao posljedicu i snažno utvrđivanje i pozicioniranje lokalnih zajednica, čak i unutar jedne politije, jer je svaka lokalna zajednica u većem dijelu svoga borbenog angažmana, ustvari, partikularno borbeno djelovala, ograđivši se snažnim fortifikacijama.

Zbog ovakve taktike, jedinice zatvorene u pojedinim uporištima i ograničene

25 Cass. Dio, LV, 34, 4-5; Ipak je vjerojatnije da je on obilazio uporišta na breučkoj teritoriji, jer je on bio i njihov formalni suveren, ili se bar takvim smatrao pa je mislio da ima pravo da od njih traži taoce. Osim toga on je prije svega imao namjeru da potvrdi svoju novu poziciju kao vladara Breuka, a koja je počivala na labavom i sumnjivom legalitetu i kredibilitetu, pa je i u tu svrhu tražio taoce.

na borbeno djelovanje uglavnom oko svoga uporišta, postajale su postupno pomalo i samostalnije u odnosu na središnje i vojno i političko vodstvo. Samo jak autoritet i ideja su mogli da održavaju nepokolebljivo jedinstvo tako partikularno ustrojene ustaničke vojske—bolje reći milicije, čak i unutar iste politije. Dovoljan je bio samo jedan značajniji poremećaj da ga potpuno ugrozi pa polako i sruši. A sporazumna predaja i isporučivanje Pinesa su bili više nego dovoljan razlog sloma nepokolebljivog jedinstva i na breučko-panonskom području. Tako se desilo da Baton Breučki, ustvari, nema stvarno punu i apsolutnu kontrolu nad kompletnim područjem, pa je bio prisiljen da to jedinstvo u lojalnosti svome novom položaju ostvari i drugim sredstvima kao što je uzimanje talaca.

Zahtijevanje talaca zorno pokazuje i da na breučko-panonskom prostoru situacija u vezi sa sporazumom s Rimljanima i priznanjem novog suverena uopće nije bila čista. Kako se čini, borbeno i političko jedinstvo ovog prostora, stvoreno na početku ustanka se raspalo. Baton Breučki se, uistinu, mogao pouzdati u znatno slabiju i kvantitativno manju podršku, a njegov autoritet je prilično i nepovratno opao u redovima snaga kojima je do tada zapovijedao. Najbolje svjedočanstvo o sve većem umanjivanju podrške i autoriteta koji je uživao među Breucima i drugim Panonima pruža činjenica da je u činu predaje, koji se odigrao kod rijeke *Bathinus* (na kome se Baton Breučki sporazumno predao pod rimsku vlast), učestvovalo više tisuća ratnika (po Veleju Paterkulu). Nедуго затим, у trenutku kada je bio napadnut od strane jedinica koje je vodio Baton Dezitijatski, vjerojatno brojno stanje snaga na koje se mogao potpuno osloniti se prilično smanjilo. Pobjeda Batona Dezitijatskog je mogla biti potpuna i brza samo ako Baton Breučki više nije mogao računati sa tisućama srčanih ratnika koji bi se nalazili uz njega onog momenta kada se morao suočiti sa

trupama Batona Dezitijatskog. Od zbivanja kod rijeke *Bathinus*, pa do totalnog poraza u bici sa onim ustaničkim snagama koje su bile za nastavak rata, vojna snaga koju je predvodio Baton Breučki naglo se topila rasipanjem i povlačenjem u svoje matične zajednice i zatvaranjem u uporišta.

Posvemašnje rasulo cjelovitog vojnog ustroja, slaba podrška na breučko-panonskom prostoru Batonu Breučkom i izostanak djelotvorne rimske pomoći i podrške svom novom “savezniku” stvorile su savršeno okruženje za intervenciju drugog vrhovnog vojvode. Baton Dezitijatski je znao da pokret snaga kojima bi on neposredno i direktno zapovijedao na svoga imenjaka ne bi bio dočekan žošćim otporom od strane Breuka i drugih Panona koji su izgleda postali prilično indiferentni za sudbinu svoga novog suverena i starog zapovjednika. Znajući za kruženje Batona Breučkog po breučko-panonskoj teritoriji radi dobivanja talaca, Baton Dezitijatski je to iskoristio kao taktičku prednost, prešao sa svojim trupama na panonsko područje i sačekao ga u nekoj vrsti zasjede. Tom prilikom Baton Dezitijatski je teško porazio odmetnute snage i zatvorio svoga imenjaka i nekadašnjeg kolegu u vrhovnom zapovjedništvu, u jednoj utvrdi (τε<oc>), najvjerojatnije klasičnom tipu gradinskog naselja, u koju se ovaj bio sklonio nakon poraza.²⁶ Nade Batona Breučkog da će ostati siguran unutar te gradine su se pokazale pogrešnim, jer su autoritet i poštovanje prema njemu u tolikoj mjeri bili oslabili, a pritisak Batona Dezitijatskog i njegova odlučnost da dođe do svoga imenjaka bili iznimno veliki. Baton Dezitijatski vjerojatno je preferirao mirniji pritisak i pregovore sa stanovnicima uporišta u koje se sklonio Baton Breučki, nego da izvrši vojni pritisak, pa i oružanu akciju na uporište, jer je njegov cilj bio da ponovo podigne ustanak u Panoniji, a ne da ra-

tuje sa Panonima i Breucima. Nešto kasnije stanovnici gradine, u koju se Baton Breučki bio sklonio, izručili su prebjeglicu Batonu Dezitijatskom.²⁷

Prostor na kojem su se odvijala sva zbivanja, vezana za intervenciju snaga Batona Dezitijatskog, sukob trupa dvojice bivših kolega u zapovjedništvu i predaja Batona Breučkog, najvjerojatnije se nalazio južno od Save, na sjeverno-bosanskom prostoru, nedaleko od onog mjesta na rijeci Bosni na kojem se Baton Breučki sporazumno predao Rimljanima. To dokazuju sljedeće činjenice:

- Pošto se bitka između ustaničkih trupa, koje je predvodio Baton Dezitijatski, i snaga oko Batona Breučkog desila kao pripremljena zamka na kretanje Batona Breučkog, sasvim je jasno da se ona desila na breučko-panonskom prostoru. Baton Breučki je kao cilj svoga kretanja imao obilazak uporišta i traženje talaca na sebi podčinjenom prostoru (u čemu je Dion izričit)⁴⁸, a to je moglo da se desi jedino na breučko-panonskom prostoru;

- Njemu je vjerovatno najbitnije bilo da osigura svoju vlast nad njegovom politijom nad kojom je dobio pravo suverenske vlasti, pa je onda smatrao i shodnim da obilazi breučko područje i traži taoce. Osim toga, iz smisla Dionovog podatka se može izvući jasan zaključak da Baton Dezitijatski, za vrijeme zbivanja vezanih za sporazumnu predaju, sa svojim trupama ne boravi na breučkom području, jer se u suprotnom Baton Breučki ne bi tek tako usudio kretati. Za Batona Breučkog je napad Batona Dezitijatskog, nesumnjivo, predstavljao neprijatno iznenađenje;

- Jedino sjevernobosansko područje pruža idealno zemljopisne uslove za postojanje utvrda klasičnog gradinskog tipa, kakve su najvjerojatnije bile Dionovi *frouriwv* i *τε<oc>*. Iz konteksta Dionovog teksta ja-

26 Cass. Dio LV. 34. 5.

27 Fiala, 1893, 152 + sl. 14; Radimsky, 1895, 220-221 + 3; 4

sno je da su spomenute utvrde, ustvari, bile utvrđena gradinska naselja, smještena na izvjesnom dominantom položaju (uzvisini) koje nije bilo baš lako osvojiti. Uporište u koje se sklonio Baton Breučki moralo se nalaziti na nekom dominantom uporištu, u kojem se jedino mogao osjećati sigurnim jer ga Baton Dezitijatski nije mogao bez određenog ispoljenog napora zauzeti;

- ♦ Postavljanje učinkovite i uspješne zasljeđe koja je mogla biti pravo iznenađenje za protivnika od strane Batona Dezitijatskog i njegovih snaga jedino je bilo moguće na prostoru koji za to pruža povoljne zemljopisne i morfološke uvjete – pogotovo za gorštacki gerilsko-partizanski način ratovanja, kojem su bili vični Dezitijati i drugi Dinarci kao ogromna većina unutar snaga koje je predvodio Baton Dezitijatski. Da bi se postavila uspješna i prava zasljeđa u ravnicaarskim oblastima potrebno je mnogo više napora i umijeća;

- ♦ Teško bi bilo pretpostaviti da se Baton Dezitijatski bio odlučio da postavi stupicu svome bivšem kolegi na prostoru sjeverno od Save, jer je to zahtijevalo da se pređe veći put i forsira rijeka Sava;

- ♦ Potrebno je imati u vidu i da su breučke oblasti, južno od Save, manje stradale od protu-ustaničkih aktivnosti u periodu do sredine 8. god. n. e. od onih na sjeveru koje su bile i sustavno pustošene, preko kojih su prolazile velike vojne snage i operacije i koje su možda već jednim dijelom bile i okupirane. Nesumnjivo se jezgro breučke vojne i političke cjeline već bilo preselilo u sigurnije oblasti, južno od Save, što dokazuje i činjenica da se čin sporazumne predaje događa upravo na bosanskom, a ne na slavonskom području, negdje u donjem toku rijeke Bosne. Južne oblasti sa brdovitijim karakteristikama zemljišta su bile i bolje utvrđene, pa je samim tim u njima osjećaj za nastavak otpora bio prisutniji, a neraspoloženje prema sporazumnoj predaji izraženije;

- ♦ I relativno brzo povlačenje trupa Ba-

tona Dezitijatskog, pod sigurnost dinarskog masiva i njegovo utvrđivanje strateških točaka prema panonskom bazenu, posredno govori da Baton Dezitijatski sa svojim jedinicama nije boravio sjeverno od Save;

- ♦ Te južne oblasti su bile i relativno udaljene od pozicija Rimljana, tih novih “saveznika” Batona Breučkog, pa je i radi toga on smatrao potrebnim da njihovu lojalnost osigura uzimanjem talaca.

Iz svih tih razloga sasvim je opravdano pretpostaviti da se veći dio pozornice na kojoj se odvija čitava “drama” odmetnuća Batona Breučkog nalazila na bosanskom, a ne na slavonskom predjelu breučke i panonske teritorije. I sama “simbolička” predaja događa se na donjem toku rijeke Bosne, što bi dodatno potvrđivalo činjenicu da se u tim trenucima žarište breučko-panonskog otpora bilo, kao posljedica intenzivnih ofenziva neprijatelja, koncentriralo južno od Save, u nešto zaštićenije oblasti. Jer da se to vojno i političko jezgro panonskog i breučkog otpora tada nalazilo u Slavoniji – ne bi imalo smisla da se simbolička predaja izvrši na rijeci Bosni.

Obračun Batona Dezitijatskog sa svojim bivšim suborcem se možda desio negdje unutar prostora koji omeđuju, uključujući i njih, Trebava – Majevisa – Ozren. Na navedenom, prilično prostranom, prostoru sjeveroistočne Bosne do danas je registrirano relativno malo željeznodobnih gradina ili bilo kojih drugih naselja u kojima bi se mogao odvijati ustrojeni i kontinuirani nasebinski život u datom razdoblju. To su npr. gradina Kožuhe kod Doboja, otvoreno naselje Gradina-Tolisa kod Gradačca, gradina Cigla na Ražljevima, situirana sjeverno od Gradačca, gradina Vuknić kod Gračanice,²⁸ otvoreno naselje Bilalovo (Ar-

28 Ne bi iz navedenog razloga apriori mogli tvrditi da je ovo područje u protohistorijsko vrijeme bilo slabo razvijeno i naseljeno. Istraživanja ove regije su u odnosu na ostale oblasti današnje BiH bila slabijeg intenziteta, a i kon-

nautsko) brdo kod Gračanice, Krešića Gradina kod Tuzle i znatno udaljenije, na istoku, gradine Gornja Petrovica²⁹ i Kosovača³⁰ kod Kalesije.³¹ U pokušaju lokalizacije mjesta na kojemu su se odvijala zbivanja vezana za otpadnuće, zarobljavanje, osuđivanje i kažnjavanje Batona Breučkog, ne bi trebalo odbaciti ni lokalitete koji se nalaze smje-

figuracija terena prilično onemogućava i prepoznavanje, ali i uopće postojanje gradinskih naselja onoga tipa na koje nailazimo na susjednom dinarskom prostoru, što je posebno izraženo uz samu rijeku Savu. Na širem prostoru donjeg toka rijeke Bosne registrirano je i istraženo i nekoliko gradina, koje su nastale u nemirnim i turbulentnim vremenima velike kulturne, etničke i duhovne smjene u razdobljima eneolitika, čiji nalazi su imali veliku ulogu u definiranju i oslikavanju ovog značajnog perioda u arheološkoj znanosti BiH, kao što su gradine Vinogradine u Ševarlijama kod Doboja, čiji slojevi pripadaju krugu vinčansko-tordoške faze i badenske kulture (Benac, 1964, 129-134), Pivnica kod Odžaka sa naseobinskim kontinuitetom od eneolitika do kasnog brončanog doba (Benac, 1962, 21-40+tbl. I-X; Isto, 1967, 155-160+tbl. I-III) i posebno Vis-Modran kod Dervente, čija egzistencija traje od eneolitika (uključivo lasinjsku, kostolačku i vučedolsku kulturu), pa do kasnog brončanog i ranog željeznog doba (Marić, 1961, 151-171 + tbl. I-VII; Belić, 1964, 22-23; Dimitrijević, 1979, 137-181), te gradine Stupari kod Lukavca i Tulović kod Banovića (Kosorić, 1980, 111). Zanimljivo je spomenuti da su na ovom prostoru evidentirani mnogobrojni nalazi novca iz Apolonije, Dirahija i Damastiona, na lokalitetima Dobra Voda kod Modriče, Tramošnica i Lukavac kod Gradačca (Patsch, 1902, 394; 420-423; 424), koji na najbolji način svjedoče o živim i razvijenim gospodarskim i trgovačkim odnosima ovog područja u mlađem željeznom dobu sa mediteranskim centrima.

29 O gradini Vrela v. Basler, 1952, 411-424; Belić, 1963, 35-36

30 Čurčić, 1908, 77-90; Jovanović, 1957, 245-249; Filipović, 1960, 89-94; Milić, 1982, 133-136

31 Samo suđenje i pogubljenje je izgleda bilo obavljeno neposredno po predaji Batona Breučkog, znači u relativnoj blizini gradine i zajednice koja je isporučila Batona Breučkog.

šteni uz lijevu obalu rijeke Bosne ili u njeznoj blizini kao što su naselja na otvorenom Gračac u Alibegovcima i Hendek u Makljenovcu, oba kod Doboja, nešto od rijeke Bosne udaljeniju gradinu Vrela (u bosansko-brodskom prostoru) čiji je prostrani plato nesumnjivo bio naseljen i u mlađem željeznom dobu i gradinu Brdo iznad Dobora i Dobor kod Modriče.³² Ove posljednje dvije navedene gradine čine jedinstvenu cjelinu koja ima naseobinski kontinuitet od eneolitika (kostolačka kultura), preko brončanog, starijeg i mlađeg željeznog doba (pronađeni nalazi keltske latenske keramike) sve do srednjeg vijeka.³³

Lokalitet Dobor, situiran nešto zapadnije od današnje Modriče, skoro na samoj lijevoj obali rijeke Bosne, svojim zemljopisnim i strateškim položajem u pravom smislu predstavlja "Vrata Bosne". I možda se upravo u blizini ili na širem prostoru (uključujući obje strane rijeke) zahvata oko ove strateške točke desila simbolična predaja Panonije rimskom zapovjedniku Tiberiju, koju opisuje Velej Paterkul. U tom slučaju Dobor ili neki drugi lokalitet u njegovom širem okruženju bi možda mogao biti ona lokacija koju je Velej definirao kao "*apud flumen nomine Bathinum*".³⁴ Dobor je, nesumnjivo, i u mlađem željeznom dobu bio naselje od strateške i vojne važnosti koje je bilo smješteno na mogućoj graničnoj liniji između Breuka i Oserijata?, i ono svojim kvalitetom pruža sve mogućnosti da bude odabrano za predaju Panonije. Za neka od tih naselja, sudeći po pronađenim nalazima, znamo da nastavljaju svoje postojanje i u rimsko doba, kao što je lokalitet Crkvina u Makljenovcu kod Doboja, koji ima dug kontinuitet naseobinskog života do razvijenog srednjeg vijeka.³⁵

32 O gradini Vrela v. Basler, 1952, 411-424; Belić, 1963, 35-36

33 Bojanovski, 1981, 11-37

34 Vell. I I, CXIV, 4

35 Za više informacija o rasporedu prapovije-

Za razliku od lokaliteta Dobor, koji se nalazi na samoj rijeci, te je prema tome bio preblizu teritorija pod rimskom kontrolom ili supervizijom, prostor gdje je došlo do direktnog sraza dvojice nekadašnjih kolega potrebno je tražiti u dubljoj unutrašnjosti. I to u onom dijelu breučko-panonskog prostora koji Rimljani još uvijek nisu držali pod svojom efektivnom kontrolom i ne suviše daleko od baza dinarskih ustaničkih snaga. Baton Breučki se u svome kretanju sigurno koristio već utabanim stazama i putovima koji su povezivali bitnija populacijska, gospodarska i politička središta i na jednom od tih protohistorijskih putova on je bio sačekani i potučen od strane trupa pod zapovjedništvom Batona Dezitijatskog.

Posebno mjesto u traženju mogućeg prostora na kojem se dogodila predaja Batona Breučkog i njegovo suđenje i pogubljenje zauzima šire područje oko današnje Tuzle. Ono je, sudeći po nalazima materijalne kulture, i u mlađem željeznom dobu

bilo jače naseobinsko, populacijsko i političko središte u sjeveroistočnoj Bosni, ponajviše zahvaljujući golemim naslagama soli, esencijalne materije zbog koje su čitavi narodi kao Autarijati i Ardijejci ratovali, Nešto sjevernije od današnje Tuzle i rijeke Jale, na padinama Majevice, na lokalitetu Soline pronađene su nekropole ravnih grobova Srebro³⁶ i Gradovrh, te gradina Gradovrh u kojima su pronađeni nalazi koji potvrđuju izraženi razvitak i u toku mlađeg željeznog doba. U obje nekropole otkopani i istraženi grobovi većinom pripadaju mlađem željeznom dobu, te bi oni mogli pripadati populaciji, čije se središte nalazilo na gradini Gradovrh, koja je na osnovi keramičkih nalaza najvjerojatnije osnovana u toku kasnog brončanog doba i egzistirala kao naseobina kroz čitavo željezno doba.³⁷ Eksploatacija soli je davala određeni gospodarski, društveno-politički i strateški značaj široj tuzlanskoj okolini, koja je vjerojatno činila jednu upravno-političku i teritorijalnu jedinicu unutar određene domorodačke politije, možda breučke ili neke druge njoj susjedne i bliske politije.³⁸

snih, protohistorijskih i antičkih nalazišta na ovom prostoru v. Arheološke karte iz Arheološkog leksikona BiH, broj 4, 5, 7 (mapa 1) i broj 8 (mapa 2)-praistorijsko i rimsko doba. Za više informacija o lokalitetu Crkvina u Makljenovcu v. Radimsky, 1891, 251-262; Isto, 1892 A, 190-192; Patsch, 1895, 573-574; Isto, 1897, 530-537; Isto, 1899, 253-259; Isto, 1902, 402; Sergejevski, 1932, 28; Isto, 1934, 1718; Čremošnik, 1951, 249-250; Basler, 1957, 93-108; Isto, 75-88; Isto, 1972, 56; Isto, 1979, 313-330; Arheološki leksikon BiH, Tom II, 1988, 62-63 (natuknica Đ Baslera) Nedaleko od Makljenovca, na lokalitetu Gradina u Doboju, pronađeni su i ostaci rimskog kastruma i naselja na otvorenom, što dokazuje stratešku i komunikaciono-saobraćajnu važnost područja današnjeg Doboja (što je njegova osobnost koja je zadržana sve do suvremenog doba) kao čvorišta između panonskog bazena i dinarskog pojasa. Radimsky, 1891, 261; Patsch, 1897, 530-536; Čremošnik, 1965, 134-135; Isto, 1966, 122-124; Isto, 1967, 93-94; Isto, 1980, 85-95; Isto, 1984, 23-84.

36 Jovanović, 1957, 245

37 Čurčić, 1908, 77-90; Jovanović, 1957, 245-249; Filipović, 1960, 89-94; Milić, 1982, 133-136

38 O značaju soli za život ovog područja i naselja u njemu i to još u dosta ranim periodima i to ne samo za lokalnu populaciju nego i za znatno udaljenija područja dovoljno govori i sama njegova i drevna i današnja toponimija i hidronimija. U antici se naselje zvalo Salines, ime rijeke Jale koja protiče kroz današnju Tuzlu se izvodi od grčkog jalos -sol, rječica Solina, srednjovjekovna župa Soli, te sama Tuzla (tuz - na turskom sol.) Nije nemoguće ni pomisliti da su značenje i veličina Breuka proizlazili i iz posjedovanja i kontrole prostora Tuzle na kojima se dobivala dragocjena i vrijedna sol, slično kao što su važnost i snagu Dezitijata činili i rudnici metala i ispirališta Gornje Bosne. Nije nerealno pretpostaviti da se i jezgro breučke teritorije nalazilo južno od Save, o čemu bi možda posredno govorilo i to što se za rat 12 - 9. god. p. n. e., u kojem su Breuci jedni od glavnih nositelja otpo-

Radi toga je i Baton Breučki mogao u konkretnom razdoblju da boravi na navedenom prostoru, nastojeći da osigura podršku i temelje za svoju novu političku poziciju i smanji utjecaj opozicionih stavova u oblasti koja je bila blizu još uvijek pobunjenom dinarskom pojasu. Iz svega slijedi moguća pretpostavka da je i tuzlansko područje moglo biti pozornica obračuna Batona Dezitijatskog sa Batonom Breučkim, predaje i suđenja potonjem. Pogotovu ako se ima u vidu da je ravnica oko rijeke Jale mogla osigurati dovoljno širok ravničarski prostor na kojem se mogla skupiti ustanička vojska i održati sabor, ali i koja ujedno i nije bila suviše udaljena od brdskog prostora na kojem se mogla nalaziti situirana i gradina u koju se bio sklonio Baton Breučki.³⁹ Tuzlanska oblast (dolina Jale i tuzlanska udolina, shvaćena u širem smislu) je relativno blizu dezitijatske zajednice i nesumnjivo je bila krajnje južno područje politija iz panonskog bazena, jer neposredno južnije od rijeke Spreče se prostire "prazni" prostor u kome je u željezno doba egzistiralo vrlo malo gradina.

Baton Dezitijatski je protiv svoga odmetnutog kolege sigurno morao voditi dovoljan broj boraca kako bi se sa jedne strane mogao uspješno obračunati sa Batonom Breučkim i njegovim vojnim okruženjem, a s druge da omogući ponovno podizanje breučko-panonskog segmenta na ustanak. Da se kretao duž rijeke Bosne, ovo kretanje dinarskih trupa moglo bi doći u opasnost da bude primijećeno od strane izvidnika protu-ustaničkih snaga i njihovih posadnih trupa koje su se nalazile smještene na oserijatskoj zemlji i posavskom području. Baton Dezitijatski se u svojim taktičkim zamisli-

ra, navodi da se vodi na teškom području, a te karakteristike pružaju južnije, bosanske oblasti, posebno one u pojasu Sava - tuzlanska kotlina.

39 Samo suđenje i pogubljenje je izgleda bilo obavljeno neposredno po predaji Batona Breučkog, znači u relativnoj blizini gradine i zajednice koja je isporučila Batona Breučkog.

ma i kombinacijama koje je pravio protiv svoga suparnika u velikoj mjeri oslanjao i na faktor iznenađenja, te je sigurno nastojao da ostane neprimijećen. Tako se Baton Dezitijatski, nastojeći u potpunosti iskoristiti faktor iznenađenja, zahvaljujući kojem je i najviše uspio ostvariti brzu i učinkovitu pobjedu nad Batonom Breučkim, vjerojatno odlučio za prebacivanje snaga preko drugih pravaca. U tuzlansku oblast se moglo iz dinarskog pojasa doći i iz sljedećih pravaca:

- ♦ zaobilazno preko Vranduka, pa duž srednjeg toka Bosne i zatim poprečnom linijom preko padina Ozrena,
- ♦ preko Krivaje u ravnije oblasti, sjeverno od planine Konjuh i
- ♦ teže pristupačnijim terenom, preko prijevoja Karaula.

Ono što slijedi nakon izručenja Batona Breučkog predstavlja jedno od najzanimljivijih svjedočanstava iz antičke povijesti zapadnog Balkana, nažalost sačuvano samo kod Kasija Diona i to samo u jednoj rečenici, iz koje se mogu posredno izvući mnogi zaključci koji nisu direktno vezani za problematiku ustanka od 6. do 9. god. n. e., nego mogu otkriti i neke detalje, vezane za aspekte društvenog i političkog života Dezitijata. Po Kasiju Dionu, Baton Dezitijatski je zarobljenog Batona Breučkog izveo pred okupljenu vojsku, koja mu je glasanjem presudila. Suđenjem Batonu Breučkom pred skupštinom, Baton Dezitijatski je želio da to predstavi i kao javnu stvar, a ne kao osobnu stvar pojedinca, uključujući i njega. Prepuštanjem suđenja Batonu Breučkom okupljenoj vojsci, Baton Dezitijatski je želio i da suđenju da općesaveznički karakter, jer u njemu nisu učestvovali samo Dezitijati (iako su oni vjerojatno brojčano i na drugi način dominirali), nego i pripadnici drugih naroda. I tako bi se odgovornost za izricanje presude predstavila kao volja svih učesnika u ustanaku. Iz toga bi proizlazilo da je i izvršavanje smrtno kazne, koje je uslijedilo odmah nakon presu-

de, bilo smatrano kao da je učinjeno u ime naroda, ustanka i Saveza, znači u korist nekih viših ciljeva i interesa, a ne osjeća i interesa pojedinaca. Ovim je Baton Dezitijatski nastojao pojačati unutarnju koheziju i disciplinu ustanka koje su u prethodnim fazama, zbog samovolje i sklonosti ka separatnom djelovanju pojedinih vođa otpora i zapovjednika, dolazile u teška iskušenja. Isto tako, općeustaničkim suđenjem svom breučkom imenjaku, Baton Dezitijatski je nastojao i da održi Savez sa Breucima i drugim panonskim narodima čijim snagama je dotada zapovijedao Baton Breučki. Pošto se sudilo i presudilo osobi koja je bila obnašatelj vrhovnog vojnog zapovjedništva i koja je bila utjecajna i ugledna u breučkom i općeapanonskom društvu i prije ustanka, Baton Dezitijatski je morao vrlo oprezno postupati sa vrijednim zarobljenikom, kako ne bi povrijedio osjećaje i interese Breuka

i možda drugih panonskih naroda. Osnovni cilj dolaska Batona Dezitijatskog sa svojim trupama u panonski bazen i intervencije protiv snaga lojalnih Batonu Breučkom bio je sprječavanje zaživljavanja sporazumne predaje i ponovno podizanje proturimskog ustanka na prostorima panonskih ravnica, a ne vojnička pobjeda nad Breucima i drugim Panonima. On je samo želio da sa njima, odnosno njihovim predstavnicima koji se nisu potpuno otisnuli u pravcu izdaje ponovo dogovori zajednički nastup.

U skladu s tom idejom vodiljom, Baton Dezitijatski je i izveo javno suđenje drugom vrhovnom vojvodi, jer iako je Baton Breučki nesumnjivo počinio akt teške izdaje u odnosu na cjelokupni ustanak, on je ipak pripadao breučkom narodu, pa bi svaki nepromišljen postupak, kao što bi bilo samoinicijativno presuđivanje bez traženja legitimiteta i bez nesumnjive javne i širo-

ke podrške – mogao izgledati i kao uvreda breučkog ponosa. Da je postupio po kratkom postupku, Baton Dezitijatski bi i sebe i svoje trupe mogao dovesti u situaciju da u očima Breuka i drugih Panona možda budu viđeni i kao strani element, uljezi koji su im došli nametati svoja rješenja i volju, a ne da spriječe izdaju, izvrše pravdu, kazne uzurpaciju i traže dobrovoljni sporazum zasnovan na partnerstvu i ravnopravnosti kako bi se obnovio zajednički nastup. On i njegovo vojno-političko zapovjedništvo, jednostavno, nisu smjeli dozvoliti da se pojava sumnja u njihove proklamirane namjere unutar naroda čije su se vojske, do zbivanja kod rijeke *Bathinus*, nalazile pod vrhovnim zapovjedništvom Batona Breučkog.

U tu svrhu Baton Dezitijatski je vjerojatno iskoristio i činjenicu da su na skupštini–sudištu pored dinarsko-dezitijatskog majoriteta, vjerojatno prisustvovali i učestvovali i neki pojedinci ili skupine iz breučko-panonskog miljea koje su se suprotstavljale politici Batona Breučkog. Iskorištavajući njihovo prisustvo, Baton i njegovo najbliže okruženje su mogli skupštini-sudištu dati bar privid legitimiteta i zastupništva breučko-panonskog segmenta ustanka, predstavljajući tako suđenje, presudu i njeno izvršenje kao izraz breučko-panonske volje i stavova, a ne kao svoje ili dinarsko-dezitijatsko samovoljno ponašanje i ispunjavanje želja i žara za osvetom. Način i metode suđenja Batonu Breučkom i uopće cjelokupni proces koji se u svezi s tim odigrao predstavljeni su tako kao volja oficijelne institucije koja reprezentira ustanak u njegovoj cijelosti. S tako ostvarenim legitimitetom, koji bi dopustio zakonsko kažnjavanje Batona Breučkog, drugi vrhovni vojvoda je imao u svojim rukama kakav-takav argument na osnovi kojeg je mogao pregovarati sa drugim breučko-panonskim predstavnicima i zapovjednicima kako bi Panoniju ponovo podigao na oružje protiv rimske vlasti.

Javnim suđenjem i kasnijim pogublje-

njem Batona Breučkog trebala je biti oda-slana i poruka svim narodima Panonije, koje je nakon svega što im se neposredno prije bilo desilo uhvatio osjećaj melankolije i zahvatilo opadanje borbenog morala i želje za nastavkom rata, da vjeruju u odlučnost, nepokolebljivost i odlučnost svojih suboraca, posebno onih iz dinarskog pojasa. Baton Dezitijatski i njegovo neposredno vojno-političko okruženje su im tako nastojali ponovo uliti vjeru u snagu i cilj koji se može zajedničkim i odlučnim djelovanjem ipak ostvariti. Oni su ujedno jasno stavljali na znanje da predaja i separatni dogovor sa neprijateljem ne dolazi u obzir i da ustaničke snage sa dinarskog pojasa neće dozvoliti nikakav dalji separatni ispad. Tako je javno suđenje vojničke/narodne skupštine trebalo poslati i jasnu poruku svim potencijalnim izdajnicima (*proditores*), što ih čeka. U prvi mah je izgledalo da je poruka pravilno shvaćena i da je imala izvjesnog efekta, jer su se, po Kasiju Dionu, Panoni ponovo digli. Ali vrlo brzo se pokazalo stvarno naličje zbivanja koja su se u tim mjesecima i danima odigravala na prostorima nekada pobunjene Panonije, jer je ona ponovo, bez većih teškoća, podlegla pred prvom narednom rimskom ofenzivom.

Nesumnjivo je Baton Breučki svojim postupcima izazvao visoku razinu nezadovoljstva unutar breučkog i drugih naroda i stekao otvorene neprijatelje koji su surađivali sa Batonom Dezitijatskim. Ali je veliko pitanje koliko je skupština-sudište, gledano sa breučko-panonske strane, bila stvarno legitimna u stvarnom i istinskom izrazu volje Breuka i drugih naroda iz panonskog bazena. Skupština-sudište se zadržala samo na tome da, koristeći podršku samo jednog breučko-panonskog dijela koji je bio otvoreno neprijateljski nastrojen prema djelovanju Batona Breučkog, dobije bar kakav-takav fiktivni legitimitet. I u tome treba tražiti razlog kasnijeg brzog prestanka ustroja otpora u Panoniji, jer ni ovaj dio bre-

učko-panonskog stanovništva, koji je bio odan interesima ustanka i Saveza i odlučan u tome da se nastavi zajednički otpor, nije predstavljao veći dio breučko-panonskog stanovništva. A vjerojatno nije bio ni dovoljno uvezan sa većinom naroda za čije su se zastupnike u skupštini-sudištu predstavljali, a koji su nakon svega što im se dogodilo zapali u apatiju i u totalnu vojnu i političku dezorijentiranost. Tako su se ustanički narodi Panonije samo fiktivno, više vođeni inercijom općeg razvitka događaja, nego odlučnim i nepokolebljivim stavom ponovo podigli na ustanak. Ta pasivna pozicija breučko-panonske većine, koja je do tada služila samo kao objekt političke, pa i vojne borbe opcija za nastavak rata i protiv nje, pokazati će svoje pravo lice kada se na panonski bazen ubrzo pokrene nova rimska ofenziva.

Baton Dezitijatski je vjerojatno bio u svome protežiranju demokratskih načela, u konkretnoj situaciji vezanoj za suđenje i presuđivanje Batonu Breučkom, podstaknut i motivima koji su u sebi nosili i karakter strateških zamisli u vođenju ustanka. Ovim činom on je i namjeravao da smanji pravo na samostalne poteze lokalnih političkih starješina i vojnih zapovjednika bez obzira na interese i opći cilj ustanka i njegove druge političke i vojne institucije i ostale sastavnice. Tako bi se spriječilo poduzimanje samostalnih, separatnih odluka koje bi bile strateške naravi, a što bi kao krajnju konsenzkvencu imalo ugrožavanje čitavog ustanka. A smanjivanjem mogućnosti za separatno strateško djelovanje lokalnih moćnika tako što bi se jačao autoritet javnih institucija, posebno one najbrojnije, nesumnjivo bi se ojačavalo jedinstvo Saveza.

U tu svrhu Baton Dezitijatski je nastojao sve sastavnice i dijelove koji su činili ustanak dovesti u jedan sustav koji bi bio institucionaliziran i gdje bi se znala i poštivala mreža međusobne odgovornosti iz koje ne bi bio isključen ni on sam. A u tom

sustavu bi skupština vojnika, ustvari naroda, učesnika ustanka, bila suverena politička i vrhovna sudbena institucija. U skladu s tom mišlju vodiljom, Baton Dezitijatski nije mogao dozvoliti ugrožavanje pretakanja svoje ideje u praktično funkcioniranje ustaničkih snaga i institucija, tako što bi učinio osobni presedan i iskoristio svoju vojvodsku moć i autoritet i samo po svojoj volji ili volji svoga najbližeg okruženja presudio svome doskorašnjem kolegi.

Baton Dezitijatski je suđenjem i presuđivanjem koje izvodi skupština vojnika/naroda vjerojatno nastojao i da oslabi moć i političko značenje lokalnih aristokratskih prvaka unutar drugih politija učesnika u ustanku. Oni su u odnosu na obično građanstvo bili više skloni kalkulaciji i kompromisnim rješenjima, jer su imali mnogo toga da izgube ako bi se, za njih sve besmislenija dalja borba do konačnog cilja, nastavila. Zbog toga je Baton Dezitijatski za svoju ideju odlučne borbe podršku tražio u širim masama, koje su, uostalom, najviše i stradale od rimskih nameta, regrutacija i drugih obaveza. Lokalna aristokracija, u tradiciji rimske provincijalne politike, je bila protežirana i često nalazila zajednički jezik sa rimskim državnim i provincijskim predstavnicima. Rat je izgleda stvarno ojačao demokratski duh i političko značenje običnog naroda predstavljenog preko skupština vojnika. Golema masa se nalazila u oružanim snagama ustanka i samim tim ona je predstavljala i izniman politički faktor, pa su krugovi lokalne domorodačke aristokracije s razlogom mogli biti obazrivi prema općem trendu razvitka ustanka koji je najviše inicirao jedan od vrhovnih vojvoda. I u ovome bi trebalo tražiti razloge političke i vojne kombinatorike koju su izvodili Skenobard i posebno drugi vrhovni vojvoda Baton Breučki i njihovih težnji za napuštanjem ustanka i kreiranjem sporazuma sa Rimljanima.

Uostalom, jačajući pozicije običnog naroda, u prvom redu podržavajući i pridr-

žavajući se širokih sudbenih ingerencija skupštine vojnika, a slabeći politički značaj lokalne aristokracije, Baton Dezitijatski je nastojao i da ojača opće institucije i ciljeve Saveza na uštrb lokalnih narodno-snih partikularizama, čiji su najveći i najglasniji eksponenti i zagovornici dolazili iz redova aristokracije pojedinih politija. On je time želio poručiti da je sudbina ustanka u rukama cjelokupnog naroda, tj. njegovih ratnika, a ne u željama, težnjama i ambicijama pojedinaca, ma koliko oni bili politički ugledni i utjecajni, te da su vrhovni dužnosnici ustaničkih snaga samopredstavnici mase običnih vojnika, tj. naroda, kojem za svoje akcije potpuno i odgovaraju. Osim toga on je uvijek veću opoziciju realizaciji svojih nastojanja i osjećao i imao unutar redova lokalnih prvaka, koji su se teško mirili sa promjenama koje bi im možda mogle narušiti status, stečeni ugled pa u krajnjoj konzekvenci i imovinu, nego među običnim vojnicima koji su u načelu većinom bili odaniji interesima ustanka. Lokalni prvaci su raspolagali sa većom stvarnom moći i autoritetom pa su se mogli usuditi da preduzimaju i donose strateške odluke koje bi mogle dovesti u pitanje ustanak. Suprotno od njih, obični vojnik, samo kao jedinka, bio je previše slab da bi se uopće mogao otisnuti na to da donosi odluke takve naravi, pa je po prirodi stvari bio odaniji prema onom prvom cilju koji mu se postavio kada je stupio u borbu.

Zato je Baton Dezitijatski ideju o jačoj unutarnjoj koheziji pokušao ostvariti oslanjajući se na one institucije koje su okupljale, u najvećem broju, obične vojnike i izražavale njihovu volju. Dok je kao jedinka obični vojnik bio skoro politički beznačajan, udružen sa ostalim svojim suborcima, on je stvarao političku snagu na koju je Baton Dezitijatski mogao računati i sa kojom je i više nego parirao autoritetu i moći društvenih i političkih elita naroda koji su učestvovali u ustanku. Davanjem vrhovnih suverenih i sudskih prava skupštini-sudi-

štu vojnika/naroda, Baton Dezitijatski i neposredno političko i zapovjedno okruženje oko njega nastojalo je i prevazići krizu političkog autoriteta koja je proizašla kao direktna posljedica svih zbivanja koja su se odigravala u svezi otpadnuća Batona Breučkog. I to tako što bi instalirali kao vrhovni prepoznatljiv i poštovan politički autoritet ustanka jednu instituciju kojoj bi trebali biti podređeni svi drugi segmenti ustanka. A kao najpogodniji čin za takvu realizaciju, poslužilo je upravo suđenje jednom od dvojice vrhovnih vojvoda, čije je samoinicijativno djelovanje vodilo do niza poremećaja, uzurpacije i klasične izdaje. Možda su i ove tendencije, koje je Baton Dezitijatski pokušavao afirmirati, izazivale i određenu dozu podozrenja kod niza lokalnih prvaka, pogotovu unutar onih zajednica u kojima demokratske osobnosti nisu bile toliko izražene i prisutne. Moguće je da su se i u tome krili razlozi da pojedine starješine počnu kalkulirati, pa i voditi dvostruku igru ili čak i otvoreno napuštati ustanak. Suprotno od njih, Baton Dezitijatski je, kako se iz svega izloženog može vidjeti, bio osoba potpuno posvećena i odana ne samo dezitijatskom narodu nego i općim interesima ustanka.

Batonu Breučkom je bilo suđeno, najvjerojatnije, po optužnici za izdaju koju je počinio kao vrhovni vojvoda i zapovjednik ustaničke vojske, pa je u skladu s tim bilo sasvim logično da mu presude oni koje je trebalo da predvodi i koje je izdao, tj. vojnička skupština. Titulu suverena Breuka, koju je Baton Breučki preuzeo, njegov imenjaka kao uostalom i jedan dio Breuka i oko njih okupljenih Panona nije priznao i smatrao je za najobičniju uzurpaciju. To što su Rimljani Batonu Breučkom priznali pravo na suverensku vlast u breučkoj politici je samo moglo biti dodatni i to otežavajući faktor po njega nakon što je bio predat snagama koje je predvodio Baton Dezitijatski. Najvjerojatnije je pred vojničkom/narodnom skupštinom Baton Breučki op-

tužen ne samo za izdaju zajedničke borbe i zaključivanje separatnog sporazuma sa Rimljanima, kojim priznaje njihovu vlast protiv koje ustanici već duže od dvije godine vode teške i surove borbe, nego i za nasilno svrgavanje Pinesa, njegovo izručenje neprijatelju i uzurpaciju breučke suverene vlasti. Ovim je Baton Dezitijatski nastojao da suđenje prikaže i kao čin kojim se štiti breučki politički sustav i pred pravdu izvode njegovi prekršitelji, čime se nastojalo čin suđenja dodatno još više približiti breučko-panonskoj komponenti, a posebno pristalicama Pinesa. Sam tok suđenja, izgleda, nije bio baš previše prožet nekim različitim stavovima i izgleda da su učesnici vojničke/narodne skupštine, u tom momentu u funkciji sudišta, bili u dovoljnoj mjeri ogorčeni na Batona Breučkog i da rezultat njihovog odlučivanja nije uopće dolazio u pitanje. Ako se može vjerovati da je Kasije Dion u svome izvještaju realno predstavio povijesnu situaciju, a nemamo nikakvog razloga da to ne činimo, odmah nakon izricanja presude Baton Breučki je na licu mjesta, pred još uvijek okupljenom vojskom, tj. svojim presuditeljima pogubljen.⁴⁰ Izvođenjem Batona Breučkog pred sud narodne vojske i sve ono što je kao posljedica toga uslijedilo zaključno sa njegovim pogubljenjem je predstavljalo javni čin, kojim je drugi vrhovni vojvoda jednim dobrim političkim potezom suđenje, presudu i pogubljenje legitimizirao. Učinivši čitav postupak, koji je slijedio sa zarobljenim Batonom Breučkim, zakonskim, Baton Dezitijatski je svoje djelovanje u svemu tome prikazao kao obavljanje svojih obaveza i normalan i potpuno legitiman čin jednog dužnosnika ustanka i Saveza, te tako na neki način i amnestirao sebe.

Dok se prisustvo javnosti i njeno učestvovanje u procesu suđenja i presuđivanja može objasniti demokratskim tradicijama dezitijatske zajednice i strateškom politič-

kom pragmatikom Batona Dezitijatskog i njegovog neposrednog vojnog i političkog okruženja, u slučaju pogubljenja na licu mjesta i to vrlo brzo po izricanju presude, stvari stoje nešto drugačije. Načinom izvršenja ovog čina, Baton Dezitijatski je pred svojim vojnicima i subordiniranim zapovjednicima želio na jednoj strani da pokaže odlučnost i beskompromisnost, a na drugoj da se predstavi kao predstavnik koji će bespogovorno i brzo izvršavati volju svoga naroda. Tako bi se Baton Dezitijatski prikazao i na prostorima Panonije kao osoba čvrste volje. A i Panoni bi pred sobom vidjeli vrhovnog vojvodu, sa kojim do tada nisu imali kontakta u onolikoj mjeri kao sa Batonom Breučkim, kao nepokolebljivog lidera, sposobnog i spremnog da se u borbi za zajedničke interese suoči i sa najvećim iskušenjima, ali koji je ujedno i odan institucijama i običajima naroda i poštovatelj legitimiteta. Baton Dezitijatski je tako ukazao i da će se beskompromisno suprotstaviti svim težnjama za secesijom, izdajom i kalkuliranjem i da će braniti i predstavljati svojom osobom i svojim autoritetom ustanak do samoga kraja. Pogubljenje na licu mjesta je imalo i svoje simboličko značenje kojim se željela pokazati odlučnost i beskompromisnost i okupljene vojske, koja je posredno predstavljala i ustaničke narode, da nastavi sa zajedničkom borbom do konačnog cilja. Javno pogubljenje je trebalo na neki način da predstavlja i odaslanu poruku u vidu opomene svima onima koji imaju namjeru da napuste zajedničku borbu, a posebno onim prvacima koji su se kolebali ili oportunistički tražili izlaz iz ustanka, što ih čeka ako se odluče na to.

Bibliografija

Kratice

ANU BiH—Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo
 AP—Arheološki pregled, Beograd
 CBI—Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo (Časopis Godišnjak)

40 *Cass. Dio* LV, 34, 5-6

ČGT—Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla

GZM—Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo

LCL—The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD—Cambridge Mass.: Harvard University Press

Op. Arch.OPVS—CVLA ARCHEOLOGICA, Arheološki zavod, Zagreb

PJZ—Praistorija jugoslavenskih zemalja, Tom I–V, glavni urednik Alojz Benac, Sarajevo: ANU BiH, CBI

SAZU—Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana

SKA—Srpska kraljevska akademija, Beograd

VAMZ—Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb

WMBH—Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegowina, Wien

Izdanja izvora

1. Kasije Dion 1954-1955.: *Dio s Roman History in nine Volumes*, Earnest Cary, LCL (2)
2. Kasije Dion 1986.: Marjeta Šašel Kos, *Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, Jadranom i Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanu*, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 50-273;
3. Plinije Stariji 1866.: *Naturalis historia*, Berlin: ed. Weidmannos
4. Plinije Stariji 1976.: prijevod Mate Suića u dodatku "Antički pisci" u knjizi "Antički grad na istočnom Jadranu" str. 297, Zagreb;
5. Plinije Stariji 2003.: prijevod Brune Kuntić Makvić u dodatku "Izvori" u knjizi "Antički grad na istočnom Jadranu" (2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje) str. 421, Zagreb,
6. Plinije Stariji 2004.: *Plinije Stariji, "Zemljopis starogsvijeta"*, Uroš Pasini, Split: Književni krug,
7. Svetonije 1978.: *Gaj Svetonije Trankvil, Dvanaest rimskih careva*, Stjepan Hosu, Zagreb: Naprijed.
8. Velej Paterkul 1955.: *Velleius Paterculus, Compendium of Roman History*, Frederick W. Shipley, LCL.

Natpisi

1. *CIL* III 3201 = 10159+3198, b = 10156, b (Solinski natpis) *CIL* 2 p, 248, cf. 323 d
2. Literatura
3. ARHEOLOŠKI LEKSIKON BIH, 1988: *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, Tom I- III; Mape 1-4; Sarajevo: Zemaljski muzej
4. BARKÖCZI 1981: *The Archaeology of Roman Pannonia*. ed. Lengyel, Alfonz. Radan, George, T., B. Akademiai Kiadó. 1981 (poglavlje Barkoczi László), Budapest.
5. BASLER 1952: Đuro Basler, Topografska građa. A. Ivanjsko Polje (Bosanski Brod)–B. Gornji tok Ukriine (Kulašikremna). *GZM, N.S. sv. VII*, 411-424
6. BASLER 1957: Đuro Basler, Paleolitski nalaz na Crkvini u Makljenovcu, *GZM N.S. Arheologija, sv. XII*. 93–108+tbl. I–IV+sl. 2
7. BASLER 1979: Đuro Basler, Nalazišta paleolitskog i mezolitskog doba u Bosni i Hercegovini, *PJZ I paleolit*. 313–330
8. BELIĆ 1963.: B. Belić, Vrela, Bosanski Brod–gradina kasnog bronzanog doba, *AP* 5, 35-36
9. BELIĆ 1964.: B. Belić, Vis, Modran, Derventa–višeslojno praistorijsko naselje, *AP* 6, 22-23
10. BENAC 1962.: Alojz Benac, Pivnica kod Odžaka i neki problemi kostolacke kulture, *GZM, N. S. Arheologija, XVII*. 21–40 + tbl. I–X,
11. BENAC 1964.: Alojz Benac, Prilozi za proučavanje neolita u sjevernoj Bosni, *GZM, NS. Arheologija, XIX*. 129–149
12. BENAC 1967.: Alojz Benac, Kameni kalupi sa Pivnice, *GZM, N.S. Arheologija, XXI-XXII* 150-160+tbl. I–III
13. BOJANOVSKI 1981.: Ivo Bojanovski, Dobor u Usori (sjeverna Bosna), *Naše Starine XIV-XV*, Sarajevo. 11–37
14. BOJANOVSKI 1988.: Ivo Bojanovski, Bosna i Hercegovina u antičko doba, *ANU BiH, Djela, LXVI*, CBI, 6.
15. ČURČIĆ 1908.: Vejsil Čurčić, Prilozi poznavanju prehistorijskog rudarstva i talioničarstva bronzanog doba u Bosni i Hercegovini, *GZM god. XX, sv. 1*. 77-90 + Prl. 1
16. ČREMOŠNIK 1951.: Irma Čremošnik,

- Nalazi nakita u srednjovjekovnoj zbirci Zemaljskog muzeja u Sarajevu, *GZM, N.S. VI* 241-270 + Tbl. I-IV
17. ČREMOŠNIK 1965.: Irma Čremošnik, Gradina, Doboј–rimski kastrum, *AP* 7, 134-35
 18. ČREMOŠNIK 1966.: Irma Čremošnik, Gradina, Doboј–castrum i canabae, *AP* 8, 122 – 124
 19. ČREMOŠNIK 1967.: Irma Čremošnik, Doboј-Gradina–rimski castrum, *AP* 9., 93-94
 20. ČREMOŠNIK 1980.: Irma Čremošnik, Dijelovi paradnog bronzanog šljema iz kastruma kod Doboја, *GZM, N.S. Arheologija* ***IV. 85-95
 21. ČREMOŠNIK 1984.: Irma Čremošnik, Rimski castrum kod Doboја, *GZM, N. S. Arheologija*, ***IX. 23-84+Krt. 1
 22. DIMITRIJEVIĆ 1979.: Stojan Dimitrijević, Lasinjska kultura, *PJZ III-eneolit* 137-181+Tbl. XVIII -XXI
 23. FIALA 1893.: František-Franjo Fiala, Prilozi arheologiji Bosne i Hercegovine, *GZM god. V, sv. 1.* 145-159
 24. FILIPOVIĆ 1960.: Milenko S. Filipović, Propast franjevačkog manastira Gradovrha kod Tuzle i poreklo “Crne gospe” u franjevačkom manastiru u Baču, *ČGT IV*, 89-94
 25. JOVANOVIĆ 1957.: R. Jovanović, Preistorijski nalaz u dolini rečice Soline, *ČGT I*, 245-249
 26. KOSORIĆ 1980.: Milica Kosorić, Praistorijska naselja na području Spreče, *CGT XIII*, 103 -116+Tbl. I-XII + Prl. 4
 27. MARIĆ 1961.: Zdravko Marić, Vis kod Dervente-naselje kasnog bronzanog doba, *GZM, N.S: Arheologija, sv. XV-XVI.* 151-171 +Tbl. I-VII
 28. MESIHOVIĆ 2007.: Salmedin Mesihović, *Dezitivati: kulturna i narodnosnopolitička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba*, (rukopis doktorskog rada), Zagreb.
 29. MILIĆ 1982.: V, Milić, Dva metalna praistorijska objekta iz Soline, *CGT XIV.* 133-136+Krt. 1+Tbl. I
 30. MÖCSY 1974.: András Mocsy, *Pannonia and Upper Moesia: a history of the middle Danube provinces of the Roman Empire*, Routledge & K. Paul, Boston.
 31. PAPAZOGLU 1969.: Fanula Papazoglu, Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba, ANU BiH, Djela, ***, CBI1
 32. PATSCH 1895.: Carl Patsch, Epigrafski nahogjaji iz godine 1895, *GZMgod. VII, sv. 4.* 573 – 586
 33. PATSCH 1897.: Carl Patsch, Mali rimski nahogjaji i posmatranja, *GZM, god. IX, sv. 4.* 511 -537+Tbl. I-II
 34. PATSCH 1899.: Carl Patsch, Archäologische-epigrafische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien. *WMBH VI.* 154-273
 35. PATSCH 1902.: Carl Patsch, Nahogjaji novaca, *GZM, god. XIV, sv. 3-4.* 391-438+Krt. 1
 36. RADIMSKY 1891.: Vjenceslav (Vaclav) Radimsky, Rimski utvrda na Crkvenici kod Doboја, *GZM god. III, sv. 3.* 252-262
 37. RADIMSKY 1892.: Vjenceslav (Vaclav) Radimsky, Dalji predmeti, nađeni kod rimske utvrde na Crkvenici kod Doboја, *GZM god. IV, sv. II,* 190-192
 38. RADIMSKY 1893.: Vjenceslav (Vaclav) Radimsky, Arheološke crtice iz Bosne i Hercegovine, *GZM god. V, sv. 3.* 479-497
 39. RADIMSKY 1895.: Vjenceslav (Vaclav) Radimsky, Arheološke crtice, *GZM god. VII, sv. 2.* 217-230
 40. SERGEJEVSKI 1932.: Dimitrije Sergejevski, Numizmatičke beleške, *GZM, god. XLIV, sv. 2.* 23-30 + Tbl. XV
 41. SERGEJEVSKI 1934.: Dimitrije Sergejevski, Rimski spomenici iz Bosne, Spomenik SKA LXXVII 1-28
 42. STIPČEVIĆ 1989.: Aleksandar Stipčević, *Iliri, povijest, život, kultura*, I (1974) i II dopunjeno izdanje (1989), Zagreb.
 43. SUIĆ 1991-1992.: Mate Suić, Liburnija i Liburni u vrijeme velikog ustanka u Iliriku od 6. do 9. god. poslije Krista (uz *CIL V.3346*). *VAMZ, 3. s., XXIV-XXV,* 55-66
 44. WILKES 1969.: J.J., Wilkes, *History of the provinces of the Roman Empire, Dalmatia*, University of Birmingham, London.
 45. ZANINOVIĆ 2003.: Marin Zaninović, Breuci od Sirmija do Marsonije, *Op. Arch. 27,* Zagreb, 443-449